

bijenteelt

Maandschrift voor de Bijenteelt - ISSN 0166-6444

Jaargang 91 - no. 9 - september 1989

Officieel orgaan van de Vereniging tot Bevordering der Bijenteelt in Nederland

bijenteelt

INHOUD

MAANDSCHRIFT VOOR DE BIJENTEELT
ISSN 0166-6444

Officieel orgaan van de V.B.B.N.
**VERENIGING TOT BEVORDERING DER
BIJENTEELT IN NEDERLAND**

Opgericht 1897

Hoofdredakteur

J. Beetsma

Redactieleden

M.L. Boerjan, N. de Jong, J.M.A. Pos

Vaste medewerkers

A. Neve, O. de Kat, J.J. Speelziek, Ko Zoet

Bureauredactie

M.J.E.M. Canters

Ledenblad

Oplage 8200

Verschijnt 11x per jaar,
in juli en augustus gecombineerd

Proefnummers

f 2,50 incl. porto

Advertentie-tarieven

op aanvraag

REDACTIE, SECRETARIAAT en LEDENADMINISTRATIE

VBBN, Grintweg 273,
6704 AP Wageningen

Telefoon

VBBN (secretariaat/redactie) 08370-22422

Bijenhuis (handel/winkel) 08370-22733

Telefax

08370-24180

Openingstijden

Secretariaat di. - vr. 9.00-16.00 uur

Winkel di. - vr. 9.00-18.00, za. 9.00-13.00 uur

Postgiro

VBBN (vereniging) 84.68.01

Bijenhuis (Winkel) 82.32.76

Bankrelatie

ABN, Wageningen, Postgiro 82.41.84

Rek.no. VBBN (Vereniging) 53.90.42.897

Rek.no. Bijenhuis (Handel) 53.90.42.900

Registratie K.v.K.

VBBN: Verenigingsreg.no. V119736

Bijenhuis: Handelsreg.no. 11433

Druk

Drukkerij Modern B.V. Bennekom

Alle in het Maandschrift gepubliceerde meningen en inzichten blijven voor rekening van de auteurs.

Overname van artikelen en illustraties is toegestaan na overleg met de Redactie en dan met bronvermelding.

Kopij, opgave en betaling van advertenties en speurbijltjes **voor de 1e van de maand**, voorafgaande aan de maand van plaatsing, aan het Bijenhuis sturen. Tekst bij voorkeur typen; foto's liefst zwart/wit. Het maandschrift verschijnt omstreeks de 10de van de maand.

jaargang 91 - nummer 9 - september 1989

Van de redactie	243
Met enkele opstappers op weg naar ons eeuwfeest!	
<i>J.J. Speelziek</i>	244
Imkerij in een moeilijke fase?	<i>Ko Zoet</i> 245
Gegevens van het Landbouwschap over de bijenteelt in Nederland	246
Zoemende bijen rond de kinderboerderij	<i>J.J. Speelziek</i> 247
Bedrijfsmethoden	
Imkëren met de Dadantkast	<i>J. Mous</i> 248
Wie kent nog de ramenkast? Deel 2	<i>O. de Kat</i> 249
Radioactiviteitsmetingen aan honing uit de omgeving van kerncentrales	
<i>U. Assmann-Werthmüller en D. Molzahn</i>	250
Bijenplant in beeld	<i>Arjen Neve</i> 250
Wat de bijen in mijn leven betekenen	<i>I.S. Nolst Trenité</i> 252
Koninginneteelt	
Selectieprogramma	252
Buckfast Belangen Verenigd	252
Boekbesprekingen	253
Het kwetsbare bestaan van de varroamijt	
Rectificatie	<i>S.G. Lijftogt</i> 253
Bijen en imker in woord en beeld, Bep Posthumus	
<i>J. Beetsma</i>	253
't Groentje 90 jaar geleden	<i>Ko Zoet</i> 254
Van imker tot imker	<i>Ko Zoet</i> 255
Sprokkelwaar	<i>Otto de Kat</i> 256
De lezer schrijft	
Radioactiviteit in heidehoning	<i>E.H.D. de Groot</i> 257
Meer dan 100 jaar imkëren in de familie	
<i>B. Padberg</i>	257
<i>B. Regtop</i>	258
Een nieuw bijenvoermiddel	
Officiële mededelingen	
Samenvatting van de onderzoekresulaten in 1988 van de Ambrosiushoeve	<i>A. de Ruijter</i> 258
Tips van het Consulentschap	260
Varroabestrijdingsadvies najaar/winter 1989/1990	261
Verenigingsnieuws	
Resultaat ¼ boekjaar Afdeling Handel	<i>G. Henseler</i> 263
Open dag Bijenhuis	263
Imker ontdekt eigen foto op Bijenhuisexpositie	264
Modelbijenstand „t Zoemhukske" in Horst	264
Stichtse Honingkeuring in Amersfoort	266
37ste Eper Bijen- en Honingmarkt	<i>C.F. Morel</i> 266
Verbetering bijenweide	<i>Ko Zoet</i> 267
Zwolle pakt het aan	<i>Ko Zoet</i> 267
Unieke 2½ uur durende kleurenfilm over de heide-imkerij	<i>J.J. Speelziek</i> 267
Nieuwe videofilm te leen in het bijenhuis	268
Cursussen	269
Imkersagenda	270

bij de VOORPLAAT

De heer E.H.J. Hamberg, Schoonoord, ontwierp en construeerde deze originele en praktische 'bijenwag'en'. Deze bijzondere aanhanger wordt, beladen met 12 volken in kasten en een korf, in de drachtgebieden geplaatst. Foto: E.H.J. Hamberg.

VAN DE REDACTIE

Het uitzonderlijke bijenjaar

De afwisseling van perioden met hoge temperatuur en met regen, heeft er voor gezorgd dat 1989 een onvergetelijk bijenjaar is. Van alle kanten komen berichten binnen over een record-oogst van honing. Deze stimulans was wel nodig na de afgelopen slechte seizoenen.

De enquête over de wintersterfte

Het kost heel wat telefoontjes om de gegevens betreffende de wintersterfte te verzamelen. Op dit moment zijn vrijwel alle gegevens binnen. U zult dus nog even geduld moeten hebben voordat het resultaat op papier staat. Daar komt nog bij, dat er gedurende het actieve bijenseizoen weinig tijd overblijft voor dit soort werk. De voorlopige indruk is, dat alleen in de omgeving van Zwolle en in het westen van ons land erg veel sterfte van bijenvolken is opgetreden.

Vaponastrip doodt volken

Op de Veenendaalse zwermbijenmarkt bekende een imker, dat hij de blunder van zijn leven had begaan. Nadat hij, tijdens de wintervoorbereiding, de niet-gebruikte raten keurig in een toren van bakken had gehangen, ging hij naar de drogist om azijnzuur te halen. Helaas, de drogist had dit niet in voorraad, maar kon wel Vaponastrips leveren. De wasmotten werden inderdaad door de imker met deze strips bestreden. Het fatale gevolg van deze behandeling bleek dit voorjaar. Alle volken die voorzien werden van deze raten waren binnen de kortstmogelijke tijd dood!

Verwarrend bericht over heidehoning

In verschillende dagbladen stond een verslagje van een interview met de heer C. Roelen, voorzitter van de Bond van Bijenhouders van de NCB, waarin afgeraden wordt de bijenvolken op de heide te plaatsen. De consument wordt geadviseerd geen Nederlandse heidehoning te kopen. Dit bericht is kennelijk verkeerd overgekomen. Tijdens de vergadering op 5 juni j.l., van de Bedrijfsraad voor de Bijenhouderij in Nederland, waarin alle bijenteeltorganisaties vertegenwoordigd zijn, werd een advies aan de imkers, afkomstig van de Commissie Honing, c.q. drs. J.D. Kerkvliet, met algemene stemmen goedgekeurd. Dit advies kunt u lezen in het juli-augustusnummer.

Uw Vereniging nu ook bereikbaar per
Telefax en wel onder nummer

08370-24180

Mededeling Hoofdbestuur

Om alle subverenigingen in de gelegenheid te stellen kennis te maken met de inmiddels toegelaten, Illertisser Milbeplatte (mierezuurplaten) wordt begin september aan elke secretaris één gratis demonstratiepakket gezonden.

Keuring van heidehoning op radioactiviteit

Commissie Honing

De gang van zaken betreffende het onderzoek van de heidehoning op eventuele aanwezigheid van radioactiviteit staat vermeld in het juli-augustusnummer, pagina 222.

Vergeet U niet, dat genoemde monsters uiterlijk 20 september op het secretariaat van de VBBN aanwezig moeten zijn. Later ontvangen monsters kunnen niet meer worden onderzocht.

N.B.: Indien het gehalte aan radioactief Caesium onverhoopt hoger is dan 600 Becquerel/kg, mag deze heidehoning volgens de Warenwet niet verhandeld worden. De Rijkskeuringsdiensten van Waren letten hier dit jaar scherp op.

Consumptie van deze honing door Uzelf is niet verboden. Verhandelen mag echter niet! Heidehoning die teveel radioactief Caesium bevat kunt U dan ook het best laten vernietigen. De meest-milieuvriendelijke manier om dit te doen is de partij honing ter vernietiging aan te bieden aan het Gemeentelijk Afvaldepot in Uw woonplaats.

Met enkele opstappers op weg naar ons eeuwfeest!

J.J. Speelziek

Tijdens de recente Algemene Vergadering maakte de voorzitter gewag van het naderende eeuwfeest van de VBBN, een goede zaak, want regeren is vooruitzien! Slechts acht jaren scheiden ons nog van dat grootse gebeuren en willen we daarbij op waardige wijze acte de présence geven, dan is het inderdaad noodzakelijk om tijdig te starten met de instelling van een jubileumfonds. We moeten ons goed realiseren dat een majestueuze herdenking, omgeven door de nodige publiciteit, de imkerij een unieke kans biedt om eens danig aan de weg te timmeren.

Voor de Algemene Vergadering 1990 zegde de voorzitter toe te zullen komen met een uitgewerkt plan en een voorlopige begroting. Zeven jaren reteren ons dan nog en het is zinvol dat zowel het Hoofdbestuur als de subverenigingen daar zeven vruchtbare jaren van voorbereiding aan geven, het is immers een feest voor ons allemaal!

Het is al vaker gesteld, het gras groeit van onder op, waarmee ik maar wil zeggen, dat vooral de circa 180 subverenigingen hierbij een duchtig woordje kunnen meespreken. Gedurende de laatste jaren loopt het ledental ietwat terug, een aspect waarvoor diverse redenen kunnen worden aangevoerd. Ik geloof dat het weinig zin heeft op de oorzaken daarvan in te gaan, de meeste zijn genoegzaam bekend. Met een flinke brok enthousiasme en een positieve instelling staan ons verschillende mogelijkheden ter beschikking om het ledental weer eens goed op te vijzelen. Een belangrijk punt bij de subverenigingen is het actief werven van leden, een activiteit waar naar mijn mening extra aandacht aan zou kunnen worden geschonken. Afgaande op ervaring in mijn regio en contacten met een aantal voortvarende subverenigingen, zou ik enkele 'opstappers' willen geven, die er toe kunnen bijdragen de imkerij meer in de belangstelling te plaatsen. Het Hoofdbestuur is inmiddels aan het 'brainstormen' waarbij het een goede zaak is om gezamenlijk met de subverenigingen een flinke steen bij te dragen. Het hele milieugebeuren speelt ons daarbij fantastisch in de kaart en laten we daar dankbaar gebruik van maken. Hier volgen dan een aantal suggesties, die grotendeels stoelen op eigen ervaringen.

Op elke kinderboerderij een bijstand

Ons land bezit een 250-tal kinderboerderijen, waar jaarlijks rond een miljoen bezoekers, zowel jong als oud, geregistreerd worden. Slechts een gering aantal van deze kinderboerderijen heeft een educatieve bijstand. Dankzij goede contacten met de praktijk-school in Barneveld, waar alle gekwalificeerde dierenverzorgers voor deze dierenparken worden opge-

leid, mocht ik in het periodiek voor de besturen en beheerders van deze kinderboerderijen een stimulerend artikel schrijven voor het opzetten van een bijstand. Gelijkijdig nam ons Groentje in het juli/augustusnummer een artikel op, zodat er op die wijze een contactmogelijkheid werd geschapen tussen kinderboerderij en lokale bijvereniging. Bij de besturen van deze laatste zou ik er op willen aandringen, grijp de mogelijkheid aan en probeer gezamenlijk een fraaie demonstratiestal op het erf van de kinderboerderij van de grond te krijgen. Een betere investering in het toekomstige ledenbestand is nauwelijks denkbaar (zie verder het juli/aug. nummer).

Gebruik van locale/regionale TV- en radio(kabel)netten

Het draaien van een bijstand op deze netten is dikwijls een niet al te moeilijke zaak; hieraan kan tevens een cursusaankondiging worden gekoppeld. Tijdens de fruit- en koolzaadbloei en gedurende de heidebloei is het altijd mogelijk een praatje of door middel van interview in een regionaal programma belangstelling te wekken voor de imkerij. Zoiets wordt je echter niet thuisgebracht. Activiteiten voor dit medium goed voorbereiden en opnemen in het jaarprogramma. Teleac is een succesvolle organisatie: een uitvoerige oriëntatiecursus over de imkerij behoort wellicht tot de mogelijkheden. De brochures (boeken), die een Teleac-cursus begeleiden, genieten een brede belangstelling, ze zijn ook bij de boekhandel verkrijgbaar. Een mogelijk project voor de Bedrijfsraad voor de Bijenhouderij.

Werving van cursisten

Verenigingen deden in het verleden veel moeite voor het werven van cursisten. Sinds de agrarische scholen (vaak excentrisch gelegen) het bijteeltonderwijs hebben overgenomen, loopt de werving verre van optimaal. Vele locale verenigingen stellen zich ten aanzien van het cursusgebeuren helaas nog al passief op. Cursusaankondiging via eerder genoemde kabelnetten zou een prima wervingsmogelijkheid zijn.

Gemeentelijke stichtingen 'Mens en Werk' e.d.

In vrijwel alle gemeenten zijn stichtingen, die zich bezighouden met moeilijk plaatsbare personen en (blijvend) arbeidsongeschikten, die toch graag activiteiten willen ontplooiën. Deze stichtingen beschikken over ruime overheidsfondsen. Voor de aldaar regelmatig bijeen zijnde personen zouden groepsvertegenwoordigers (zie verder), c.q. plaatselijke besturen eens een introductie-praatje kunnen houden.

Voorlichting op scholen

Het geven van voorlichting op scholen (tijdens de biologielessen) is een dankbare zaak, het maakt de leerlingen en vooral het onderwijzend personeel 'beemind'. Doet men dat goed, dan wordt het bijna een jaarlijks gebeuren; het Bijenhuis beschikt hiervoor over prima informatiemateriaal.

Regionale en provinciale wedstrijden om het mooiste dorp

In Gelderland wordt daar jaarlijks door de Stichting 'Ons dorp kan schoner' veel aandacht aan geschonken. Elk jaar wordt deze competitie beheerst door een bepaald thema, dat vrijwel altijd betrekking heeft op hetgeen groeit en bloeit. Zo had mijn dorp Teuge in 1984 het voorrecht om het schoonste dorp van Gelderland te mogen zijn. Verleden jaar hield prof. P. Zonderwijk, bekend van 'De bonte berm' voor het gezamenlijke Gelderse Bestuur van 'Ons dorp kan schoner' nog een gloedvol betoog. Dat de plaatselijke imkerij hierbij een belangrijke rol kan spelen behoeft geen betoog.

De groepsvertegenwoordiger, een stimulerende voorlichter voor de subverenigingen

Nu groepsvertegenwoordigers geen DB-functies meer bekleden zouden deze bij de subverenigingen in hun gebied een voorlichtingscampagne (zie o.a. voorgaande punten) kunnen opzetten, uitwerken en uitdragen. Goed voorbereid zou dit een constructief agendapunt kunnen zijn tijdens de twee jaarlijkse groepsbijeenkomsten.

Boomplanddagen

Bij elke jaarlijkse boomplandag kan de plaatselijke imkerij invloed uitoefenen op de soort bomen die geplant worden. Tijdens het vooroverleg met de betrokken gemeentelijke functionaris kan aldus veel worden

gedaan in het belang van de bijenweide. Van gemeentezijde worden dergelijke contacten als regel zeer op prijs gesteld.

Groene dagen

Het meewerken aan de zogenaamde Groene dagen, waar de imkerij een graag geziene organisatie is, zou op meer plaatsen kunnen geschieden. Juist daar komen veel natuurminnende jonge mensen bijeen. Mocht het hoofdbestuur eveneens met een of meer van deze aspecten bezig zijn, dan levert dat mijns inziens geen problemen op. Beter een doublure dan iets vergeten. Om af te sluiten nog een laatste suggestie. Vele landgenoten lopen regelmatig met een 'bloem en een bij' op zak (biljet van f 50,-) in wezen een schitterende reclame voor bloemen, bijen en bestuiving. Nog mooier zou het zijn als we ter gelegenheid ons eeuwfeest een fraaie serie postzegels met bloemen, bijen, e.d. zouden kunnen laten uitbrengen. Wellicht kan het Hoofdbestuur voor ontwerpen een beroep doen op ons imkersbestand, waarvoor een aantal prijzen was uit te loven. We bezitten bijvoorbeeld al diverse fraaie etiketten voor onze honingflacons (o.a. die van dhr. Trip); laten we ook in dit verband proberen zelf initiatieven te ontwikkelen. Tot besluit spreek ik de hoop uit, dat de besturen van de subverenigingen genoemde uitdagingen zullen oppakken en zo niet, laten de leden van eventuele achterblijvende subverenigingen dan hun besturen aansporen er iets aan te doen. Het eeuwfeest is uiteindelijk een evenement, dat ons allen aangaat. Succes toegewenst.

Opmerking van de redactie

Betreffende het organiseren van een Teleac-cursus of oriëntatie heeft J. Beetsma sinds 1988 contact met deze stichting. Het voorstel wordt onderzocht.

Imkerij in een moeilijke fase?

Ko Zoet

Ik vraag me wel eens af of anderen dat ook hebben, een onstuitbare drang om allerlei dingen te bewaren. Kranteknipsels over de ruimtevaart tot alle artikelen over uitzonderlijk weer. Tijdschriften waarin de hoogste en dieptepunten uit de huidige geschiedenis worden vastgelegd (er gebeurt zo ontzettend veel) tot uiteraard het bewaren van onze Groentjes.

Ook dat is een stukje geschiedenis en bij het doorlezen herken je de ontwikkeling. Dieptepunten in het leven van onze vereniging gekenmerkt door veel gekijf tot een opbloei met groeiend ledental en een prettig leesbaar lijfblad. Enfin, bij het honderdjarig bestaan van onze vereniging krijgen we dit allemaal beknopt in boekvorm onder ogen, als alle plannen doorgaan. Het lijkt erop dat de bijenteelt en onze vereniging zich

nu in een moeilijke periode bevinden. Een lichte teruggang van het imkertal, veel dode volken bij de uitwintering en de varroamijt die victorie kraait. Maar wat is het antwoord van de imkers? De koppen worden bij elkaar gestoken en de belangengroepen schieten als paddestoelen uit de grond. Leest u er het Groentje van mei jl. nog maar eens op na. Blz. 135: Oproep tot rasverbetering; blz. 156: Landbevruchtungsstation; blz. 158: De Buckfastbij, Buckfast Belangen Verenigd; blz. 159: De Nederlandse bij, oprichting Twentse imkersclub 'Het Landras'.

Het ontbreekt ons niet aan initiatief en misschien, heel misschien beleven we nog eens dat de belangengroepen iets van hun beste materiaal beschikbaar stellen voor het centrale kweekpunt van koninginnen, waar-

bij het beste zich verenigt met het beste. Blijft de vraag: 'Waar doen we het allemaal voor'. Om meer richting te geven aan de bijenhouderij? Om onze hobby te verdiepen? Als bijdrage tot een meer bedrijfsmatige professionele aanpak? Tot dit laatste roepen de heren De Jong (toezichthoudend imker in Flevoland) en Elbers (van de Ambrosiushoeve) in het dagblad 'Het Parool' van 5 juni jl. de Nederlandse imkers op in een artikel onder de opvallende aanhef 'Bijenhouderij een 'Zooitje'.

Enkele kernpunten uit het betoog:

'De Nederlandse imker zal meer bedrijfsmatig moeten gaan denken. Ja, als een ondernemer. En wie als ondernemer iets wil bereiken moet zich verenigen in één bond.'

'De inkomsten van de imker wegen al lang niet meer op tegen de kosten. Er moet geld bij. De rentabiliteit is nul komma nul.'

Het bestuiven van de gewassen, een essentieel onderdeel van de teelt, wordt overgelaten aan de hobbyist, die het werk voor een appel en een ei uitvoert!

'De bijenhouderij moet een volwaardige bedrijfstak worden waarin het evenwicht tussen kosten en baten voor de imker gewaarborgd is.'

'Het houden van bijen is voor de imker nog altijd een

hobby. De moderne tijd vraagt echter om een professionele aanpak, een mentaliteitsverandering.'

'Amateurisme bedreigt branche.'

Ik begrijp niet wat er de zin van is om de bijenteelt op deze manier in de publiciteit te brengen. Er zijn andere wegen om deze noodkreten onder de aandacht te brengen van imkerend Nederland.

De heren De Jong en Elbers hebben de imkerij bekeken door de bril van een ondernemer, terwijl ze weten dat de ene na de andere professionele imker de zaken financieel niet rond kan krijgen, en dat komt zeker niet door een gebrek aan ondernemerslust.

Een ondernemer is iemand die een bedrijf opzet met het oogmerk winst te maken. Bent u ooit iemand tegengekomen die vanwege een te verwachten winst bijen is gaan houden?

De Nederlandse imker is overwegend een hobby-imker, die het een uitdaging vindt om de kosten van zijn stiel binnen de perken te houden, ontzettend veel tijd aan zijn/haar hobby besteedt en trots is op elke pot honing. Bijen houden is een brok liefde! De bijenhouderij in z'n geheel zal nooit (meer) een bedrijfstak worden, hooguit een onderdeel en dan denk ik aan de bestuivingsimkers.

Gegevens van het Landbouwschap over de bijenteelt in Nederland

Organisaties

Vereniging tot Bevordering der Bijenteelt in Nederland	6.800 leden
Bijenhoudersbonden van de NCB, LLTB en ABTB	2.700 leden
Algemene Nederlandse Imkersbond	500 leden
Ongeorganiseerd naar schatting	2.000 leden
Totaal	12.000 leden

De bovengenoemde organisaties met 10.000 leden vinden hun overkoepeling in de Afdeling Bijenteelt van het Landbouwschap.

Aantal volken op basis van een uitgebreide recente steekproef berekend:

Aantal imkers	Aantal bijenvolken	Totaal bijenvolken
7.900	1 t/m 5	23.700
2.700	6 t/m 10	21.600
900	11 t/m 20	14.400
450	21 t/m 50	16.200
50	51 en meer	4.100
12.000		80.000

Bestuivingstaak

Ongeveer een vijfde deel van de bijenvolken wordt op contractbasis ingezet voor bestuiving in de land- en tuinbouw. Alle volken leveren ook hun bijdrage in de bestuiving van sierplanten en heesters en wilde vegetatie, daarmee zorgend voor meer en betere zaden en vruchten. De bijdrage aan de productie van land- en tuinbouw wordt geraamd op 25 à 40 miljoen gulden. Daarboven komt nog de bijdrage aan de wilde flora en fauna.

Suikerbehoefte

De hoeveelheid benodigde suiker voor overwintering, voor overbrugging van nectararme en/of aanhoudende regenperiode en voor het bijvoeren van opgezette zwermen bedraagt circa 15 kg per bijenvolk. Dus totaal is de Nederlandse behoefte circa 1.200 ton.

Honingmarkt en prijsvorming

De Nederlandse honingproductie wordt geschat op 1.000 ton, waarvan slechts 1/4 via de officiële handelskanalen wordt afgezet. De rest is voor eigen consumptie en verkoop aan huis. De interne nota 367 van het LEI, getiteld 'Production, imports and consumption of honey in Western Europe' geeft voor 1985 de volgende cijfers.

	West Europa	Nederland
Honingproductie voor de markt	85.000 ton	260 ton
Netto-import	136.000 ton	7.580 ton
Consumptie per hoofd per jaar	600 gram	540 gram

De import, voornamelijk afkomstig uit de USSR, Mexico, Argentinië en China neemt de laatste jaren nog toe.

Wat verdient een imker

Kosten/batenrekening per bijenvolk, uitgaande van een eenheid van 10 volken.

Kosten (onder het gemiddelde)

Bijenkast (nieuwwaarde f 300,-) rente, afschrijving en onderhoud	f 24,-
Gereedschap voor behandeling en oogst	f 10,-
Vervanging van raten per jaar	f 6,-
Voedersuiker 15 kg à f 2,-	f 30,-
Ziektebestrijding tegen Nosema, Varroa en wasmot	f 11,-
Organisatie inclusief vakblad	f 6,-
Arbeid (5 tot 10 uur), vervoer over afstanden van soms boven 50 km	p.m.
Totaal	f 87,-

Opbrengsten (boven het gemiddelde)

Honing 15 kg à f 9,- f 90,-

Afvullen, fustkosten en handelsmarge; verkoop voor f 5,- à f 6,- per pond. Arbeid en vervoer niet meegerekend is de imkerij ongeveer kostendekkend. Slechts bij grote aantallen volken is een inkomen realiseerbaar, waarvan de verhuur een belangrijk onderdeel vormt.

Bijdrage aan de produktie in de land- en tuinbouw

Als vuistregel kan worden aangehouden een bijdrage van 10 x de produktiewaarde van honing en was. Voor Nederland betekent dit naar schatting 15 miljoen gulden. Als voorbeeld dient de recente proeven met bestuiving van tomaten onder glas. Per 1.000 m² zijn in de periode van half januari tot half april twee volken nodig. Deze besparen in 13 weken aan handwerk voor bestuiving 52 arbeidsuren à f 35,- is circa f 1.800,- of wel f 900,- per bijenvolk. Stel de produktie van een volk op 15 kg à f 6,- = f 90,-. Ergo is de bijdrage van een bijenvolk 900 : 90 = 10 x de eigen produktie.

NB. Volken die uit de tomatenkassen komen hebben de rest van het seizoen nodig om weer op sterkte te komen; deze leveren dus geen honing en was voor de markt.

Zoemende bijen rond de kinderboerderij

J.J. Speelziek

Enkele delen van het artikel dat geplaatst werd in het Infobulletin van de Stichting Kinderboerderijen Nederland.

Waarom geen BIJENSTALLETJE op de Kinderboerderij?

Er was eens een tijd, en nog niet eens zo lang geleden, dat bij menige boerderij een bijenstal werd aangetroffen. Dit was met name het geval bij boeren met een min of meer gemengd bedrijf, waar we niet alleen vee aantreffen, maar ook een bongerd met appel-, pere-, en een paar pruime- en kerseebomen, verder een groentetuin met bijvoorbeeld bessen, frambozen, aardbeien. De boer die de bijenstal beheerde was de imker, en de bijenvolken in korf of kast werden immen genoemd. Sporadisch zien we nog wel eens zo'n idyllisch spulletje, een oude mini-hofstede met een strodak en de vensters geflankeerd door rood-groen geschilderde luiken. Ervoor een paar grote lindebomen als windvanger en ernaast een bakhuisje, geheel overwoekerd door klimop. Wandelen we er langs

naar de achtertuin, de hof, dan lopen we over een paadje, aan weerszijden begrensd door lage palm-boompjes. Aan het einde gekomen ontwaren we tussen de bessenstruiken een fraai stalletje met immen, de trots van de bijenman. De bijen deden er zich in het voorjaar te goed aan de rijk vloeiende nectar van de katjes, het groot- en klein fruit en vervolgens van de klaver, linde, korenbloem en om het jaar af te sluiten op de paarse heide. Dit milieuvriendelijke 'plaatje' zou voor wat betreft een bijenstal heel goed inpasbaar zijn in het landschappelijke beeld van een kinderboerderij.

Een flacon honing hoort in iedere woning

Natuurlijk was het de bedoeling van de imker om honing te oogsten, een puur natuurprodukt, dat nog altijd in hoog aanzien staat. Wist je overigens dat de honingconsumptie in ons land per inwoner in nauwelijks 10 jaar van 285 gram (1977) is gestegen naar 707 gram (1986), zijnde een stijging van rond 150%. Het is opmerkelijk dat men in de huidige milieubewuste

tijd een potje honing zo goed weet te waarderen. Wist je verder, dat de beste honing verkrijgbaar is bij de buurman-imker? Zijn honing komt rechtstreeks uit het bijenvolk, is nimmer verhit geweest en derhalve nog in het bezit van alle oorspronkelijke enzymen (fermenten).

Wanneer ge fruit wilt eten moet ge de bijen niet vergeten

Spreekt we over bijen, dan moeten we ons ondanks de niet te versmaden honing toch realiseren, dat die honing weliswaar een bijenprodukt is, doch anderzijds maar een 'bijprodukt' of wel een 'nevenprodukt'. De hoofdtaak van de honingbij is namelijk gelegen in haar bestuivingstaak. Waren er geen bijen, dan zou dat desastreus gevolgen hebben voor diverse belangrijke cultures in ons land. Hier volgen enkele voorbeelden.

Augurken

Neem alleen maar de augurkenteelt; geen bijen, geen augurken! Deze plant bezit namelijk éénslachtige bloemen, met andere woorden, de bloemen zijn of mannelijk, of vrouwelijk. Wil er een augurk ontstaan, dan moet er stuifmeel worden overgebracht van de meeldraden van de mannelijke bloem naar de stempel van de vrouwelijke bloem. Eerst dan vindt bestuiving plaats en pas daarna bevruchting. In de enorme kassen met augurken zie je tijdens de bloei dan ook altijd meerdere bijenvolken staan, want geen bijen, geen bestuiving, geen bevruchting en geen augurken!

Fruit, groot en klein

Hetzelfde geldt voor onze fruitbomen, waarvan nagenoeg 95% geheel of gedeeltelijk afhankelijk is van bijenbestuiving. Ook aardbeien, bramen en frambozen hebben behoefte aan insectenbestuiving. De bloemen van deze planten zijn mannelijk en vrouwelijk, het probleem is echter dat het stuifmeel meestal onvruchtbaar voor de eigen plant is. Ook hier is insectenbezoek onontbeerlijk. Over deze materie is alle informatie te lezen in de 'Rassenlijst voor Fruitgewassen' (Uitgave Leiter-Nypels BV te Maastricht) en dergelijke publicaties voor andere gewassen.

Hoewel men vroeger nog niet zo veel weet had van deze zaken, wist de eenvoudige boer maar al te goed, dat enkele bijenvolken op zijn erf er voor zorgden, dat de opbrengst van verschillende gewassen aanmerkelijk hoger ligt dan bij het ontbreken van deze nuttige insecten. Toch was die behoefte aan bijen in het verleden niet zo groot als nu. Zo'n vijftig jaar geleden waren er nog legio hommels en wilde bijen, die een belangrijk aandeel hadden in de bestuiving. Tengevolge van het gebruik van pesticiden met de tegenwoordig zo fraaie benaming 'gewasbeschermingsmiddelen' zijn deze in het wild levende bestuivers merendeels verdwenen. De geschetste situatie is er de oorzaak van, dat er een hernieuwde belangstelling aan het ontstaan is naar die geheimzinnige bijen. Tegen-

woordig wordt er tijdens de biologielessen opmerkelijk veel aandacht geschonken aan bestuivende insecten, met name aan de honingbij. Ook de TV schenkt in haar natuurprogramma's regelmatig aandacht aan de activiteiten van de honingbij.

Een bijenstalletje op de kinderboerderij

Menige kinderboerderij is reeds zo'n stal rijk; zo bezocht ik onlangs de fraaie stalletjes in Apeldoorn en Ede. In vrijwel elke plaats waar zich een kinderboerderij bevindt is een imkersvereniging gevestigd. Indien de beheerder in contact treedt met het bestuur van de plaatselijke imkersvereniging, dan zal men gaarne meewerken om een fraaie bijenstal op te bouwen en in te richten. Op elke kinderboerderij is voor een stal wel een geschikt plaatsje te vinden; het is daarbij wenselijk de vluchtrichting van de bijen op het zuidoosten te richten; een overkapt en deels afgesloten gedeelte is van belang voor allerlei attributen, benodigd bij de behandeling en demonstraties. Een observatiekast, waardoor het bijenleven via een glazenplaat gezien kan worden, is gedurende de zomermaanden altijd een grote publiekattractie, zeker als de koningin van het bijenvolk van een rugnummer is voorzien. Voor de stal, in de zogenaamde bijenvlucht, is het raadzaam een perk met heesters aan te leggen, bij voorkeur met langbloeiende bijenplanten. De praktijk toont aan, dat zo'n stal niet alleen een bezienswaardigheid voor kinderen is, ouderen vertoeven er soms nog langer. Over drachtplanten in de omgeving van de stal behoeft men zich als regel niet zoveel zorgen te maken. De zogenaamde 'stadsdracht', een grote variëteit van planten in de omgeving, waaronder die van plantsoenen en tuintjes, is vaak van dien aard, dat die de drachtmogelijkheid van het platteland overtreft. Men spreekt in dat geval van 'stadshoning'. Laat het parool zijn: 'Geen kinderboerderij zonder bijen'.

BEDRIJFSMETHODEN

Imkeren met de Dadantkast

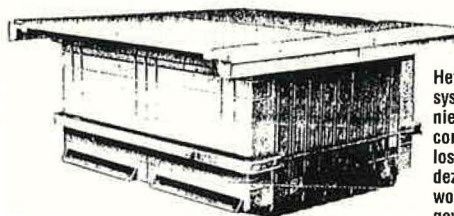
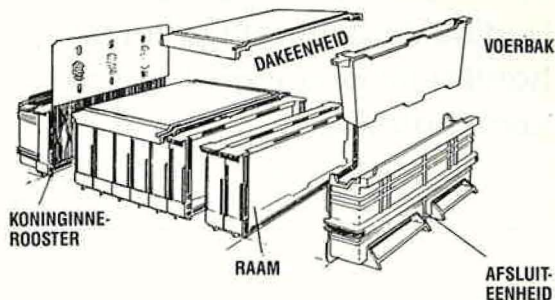
J. Mous. Regtop te Sleen

De heer J. Mous stuurde ons een beschrijving van zijn bedrijfsmethode. Deze werkt als volgt:

De Dadantkast is een 13-raamskast. De raammaat van de broedkamer is 45 cm breed en 28,5 cm hoog, die van de honingkamer 45 x 14 cm. De moeren zijn F1 Buckfast, geknipt en gemerkt. De volken overwinteren op 7-9 ramen, wat met ramen van deze grootte ruim voldoende is. Vanaf het begin van de voorjaarsontwikkeling van het volk wordt naast het broednest kunstraat ingehangen. Als de eerste dracht zich aandient bezetten de bijen ca. 9 ramen en wordt de eerste broedkamer er opgezet. Deze bevat 2 of 3 uitgebouwde ramen en verder ramen met kunstraat. Als de bijen in de eerste honingkamer flink aan het bouwen zijn

en deze ongeveer half gevuld is met honing krijgen ze de tweede honingkamer. Deze en de volgende honingkamer bevatten alleen kunstraat. Dit kost volgens de heer Mous geen honing, zoals wel gedacht wordt, en levert meer honing op. De bijen blijven aan het werk en omdat dikke, zelf gegoten raat gebruikt wordt hoeven ze maar weinig was te zweten. De volken hebben in mei en juni 90 à 100 dm² broed, dus men mag van sterke volken spreken. In deze tijd beschikken de volken over één broedkamer en drie honingkamers.

Vanaf half mei wordt elke week op zwermcellen gecontroleerd. Wordt niet naar een late dracht gereisd, bijvoorbeeld de heide, dan wordt begin juni de oude moeder vervangen door een jonge, die al aan de leg is. Deze jonge moeren worden reeds begin mei gekweekt. Wordt wel naar een late dracht gereisd, dan wordt volstaan met doppen breken, wat in de regel maar enkele malen hoeft te geschieden. Gedurende drachtloze perioden of perioden met langdurig slecht weer krijgen de volken enkele kilo's droge suiker in de voerbak. Vanaf half juli, na de laatste keer slingeren, worden de volken weer geleidelijk teruggebracht tot 9 ramen. Om de drie jaar wordt alle raat vernieuwd. Uitbreiding van het aantal volken geschiedt na half juli: een volk wordt gedeeld en er wordt een jonge leggende moeder ingevoerd. Deze volken krijgen direct 5 kilo suiker, opgelost in water (3 op 2). De volken worden zoveel mogelijk van gelijke sterkte gemaakt en elk volk gaat de winter in met 20 kg voer.

Het Habitat 4B systeem is een geheel nieuwe kastconstructie. Door de losse elementen kan deze kast uitgebouwd worden tot elk gewenst formaat.

moer moet gaan zoeken. De heer Kegel experimenteert kennelijk graag met onorthodoxe kasttypen. Niet zonder succes. Hij schreef me dat hij, n.a.v. de plaatsing van zijn foto's van door hem bedachte kasten van blokken styropor in het Groentje (januari 1989, blz.23) en op de frontpagina van 'Abeille de France' (april 1989), reeds meer dan honderd verzoeken om inlichtingen uit binnen- en buitenland heeft ontvangen. Vooral sinds in de vorige eeuw de losse bouw zijn intree deed, is er al heel wat afgeëxperimenteerd met nieuwe kasttypen en raammaten. Daar waren voortreffelijke ontwerpen bij, denk aan de kast van Langstroth, de Simplex van Ketting en de Spaarkast van Mommers. Andere typen verdwenen na korte of langere tijd van het toneel (wie kent nog de Feeke-, Lenstaro- of Cancrinuskast?) of kregen zelfs nauwelijks de kans om op dat toneel te verschijnen (Mo-Bee-Hive). De laatste jaren is daarbij gekomen dat er niet alleen naar nieuwe vormen en constructies gezocht wordt, maar vooral naar andere materialen, kunststoffen vooral. Nog onlangs verscheen in dit blad een artikel over de kunststofkast van Henneman (januari 1989, blz. 21 e.v.). Hoewel ik een volslagen leek ben op chemisch gebied (op mijn eindexamen had ik een dikke onvoldoende voor scheikunde), durf ik me toch af te vragen of we daarmee wel op de goede weg zijn. Zo denk ik bijvoorbeeld bij styropor aan piepschuim en bij piepschuim aan CFK's en bij CFK's aan dat alsmaar groter wordende gat in de ozonlaag. . . En toch zie je op steeds meer bijenmarkten van die (bijna altijd foelie-lijke) piepschuimen bijenkasten staan. Keert de natuurhobby zich zo niet tegen de natuur zelf? Of ben ik inderdaad iemand die niet meer dan een vier op zijn eindexamen verdient? Voorlopig houd ik het bij hout! Hoewel? Heb ik niet de afgelopen jaren veel plezier gehad van die leuke Zwitserse bevruchtigingskastjes? En zeg nou eens eerlijk Otto: Waar Zijn Die Van Gemaakt?!? Het leven is en blijft moeilijk.

Wie kent nog de ramenkast?

- deel 2

O. de Kat

Naar aanleiding van mijn vraag in het Groentje van april j.l. (pag. 118, 119) stuurde Henk Kegel uit Frankrijk mij een folder van een Israëliische ramenkast, 'Habitat' genaamd. De plastic ramen hebben het Langstrothformaat en worden met groefjes en uitsteeksels tegen elkaar geklikt. Het vlieggat loopt evenwijdig met de ramen die dus in de zgn. warmbouwstand staan. Over het geheel wordt een plastic dak geklemd dat je in grootte kunt variëren al naar gelang het aantal ramen dat de kast heeft. De fabrikant noemt als belangrijkste voordelen van deze kast de goede isolatie, het gewicht en het klimaatbestendige materiaal dat bovendien gemakkelijk schoon te maken en te desinfecteren is. De bijen zijn er heel gelukkig in en halen net zoveel honing als in de houten Langstrothkasten, is uit vergelijkende proeven gebleken. Henk Kegel kon echter van de fabrikant geen exemplaar krijgen om mee te experimenteren, want de proeven ermee bleken inmiddels stopgezet te zijn. . . Volgens Kegel vermoedelijk vanwege propolis en andere nadelen. Die zijn er m.i. genoeg. Stel je alleen maar eens voor dat je in zo'n kast de

---

Radioactiviteitsmetingen aan honing uit de omgeving van kerncentrales

U. Assmann-Werthmüller en D. Molzahn*,
vertaling: J. Beetsma

Inleiding

Door het afvoeren van lucht en water van kerncentrales komen radioactieve stoffen in de omgeving terecht. Deze stoffen vormen een laagje op de planten en de grond, worden via de plantewortels opgenomen en dragen op deze wijze bij aan de stralingsbelasting van de mens. Honing is een zeer gevoelige indicator voor het voorkomen van radioactief materiaal. Om deze reden werd de straling van enkele stoffen gemeten in verse honingmonsters uit de omgeving van kerncentrales.

Uitvoering

Van 880 bijenvolken in de omgeving van kerncentrales in Karlsruhe, Grafenrheinfeld, Grohnde, Mühlheim-Kärlich, Würgassen und Biblis werden honingmonsters op het voorkomen van radioactiviteit onderzocht. Daarvan kwamen er 260 volken alleen al uit de omgeving van Biblis. Bij de keuze van de bijenstanden werd rekening gehouden met de meest voorkomende windrichting (ZW).

Resultaten

De gemiddelde besmetting met Cs134 bedroeg $1,8 \pm 0,2$ Bq/kg (spreiding 0,0–4,1). Voor Cs137, dat meestal driemaal zoveel voorkomt, werd een gemiddelde waarde van 4,2 Bq/kg (spreiding 0,3–15,2) gemeten. Er kon geen verschil vastgesteld worden tussen de monsters uit de omgeving van Biblis ($3,6 \pm 0,3$ Bq/kg) en die uit de andere gebieden ($4,7 \pm 0,3$ Bq/kg). De caesiumbesmetting van de honing van de Afdeling Bijenteelt van bovengenoemde instituut in 1988 bedroeg: voorjaarsbloesemhoning 0,6 Bq/kg (13 monsters), zomerhoning 4,5 Bq/kg (12 monsters) en voor honingdauwhoning 11,2 Bq/kg (11 monsters).

Conclusie

Met dit onderzoek werd aangetoond, dat de besmetting met radioactief caesium uit de omgeving van de kerncentrales niet verhoogd is.

* Medewerkers van het Instituut voor kernchemie, Phillips Universiteit in Marburg.

Vertaling van een kort verslag in het Jaarverslag 1988 van de Hessische Landesanstalt für Tierzucht in Neu-Ulrichstein.

Bijenplant in beeld

Arjen Neve

Kleine familie

Zwanebloem is één van de 7 soorten van de Zwanebloemfamilie. Een kleine familie met vier geslachten, waarvan één met drie soorten één met twee soorten en twee met één soort. Op de Zwanebloem na hebben ze alle hun groeiplaats in tropische gebieden. De zwanebloem wordt wel beschouwd als vertegenwoordiger van het oudste type van de eenzaadlobbigen.

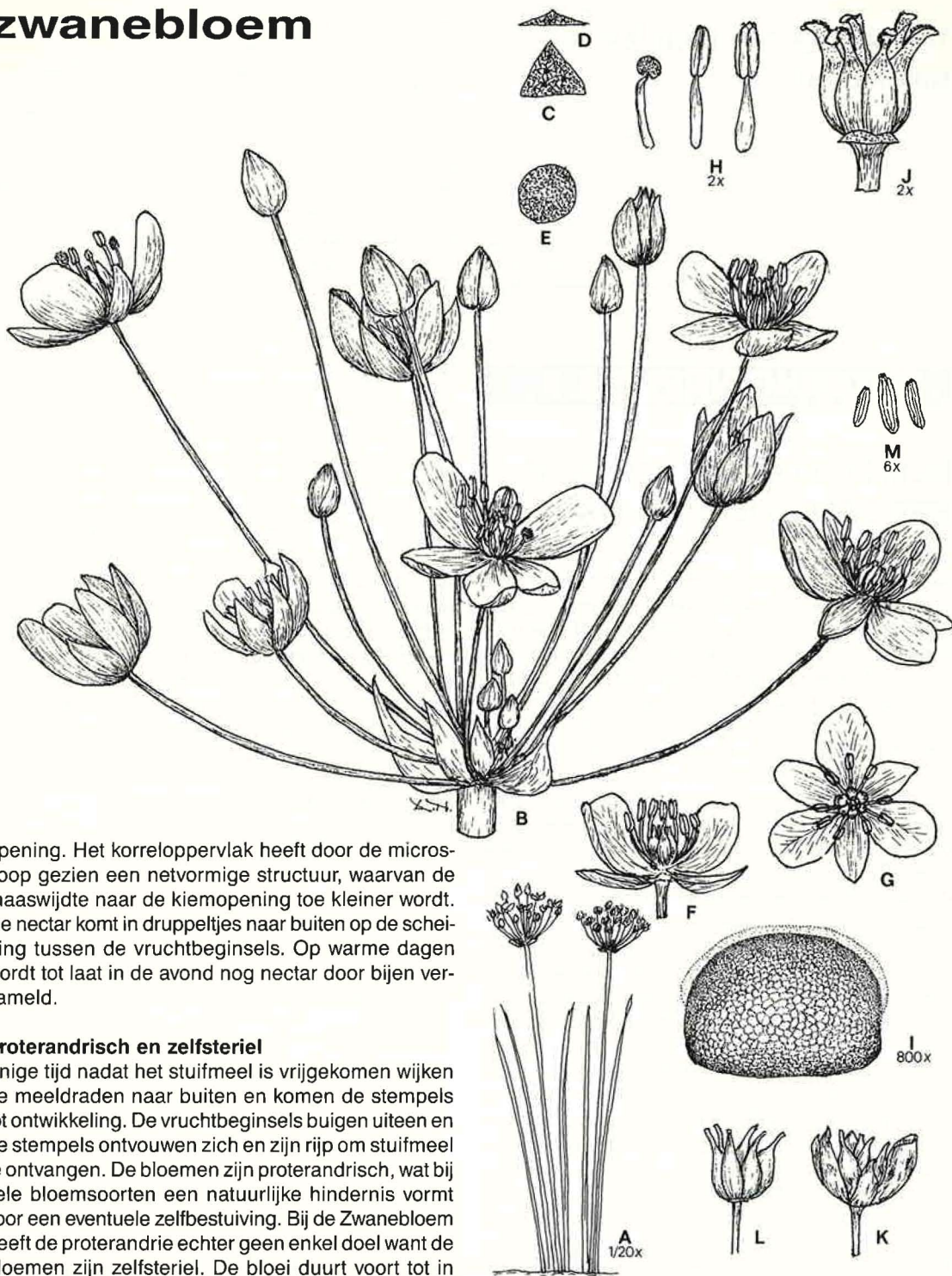
Beverplant

Zwanebloem staat in ondiep water, veelal langs de oever van sloten en vijvers. De bladen en bloemstengels voelen sponzig aan. Ze hebben in lengterichting lange luchtkanalen waardoorheen het wortelstelsel met zuurstof kan worden gevoed. Het is een grote en sierlijke plant met wortelstokken waaruit zich rosetvormig de ongeveer 80 cm lange bladeren en de iets langere bloemstengels ontwikkelen. De bladen zijn stevig doordat zo onderaan een driehoekige doorsnede hebben. Naar boven toe zijn ze zwaardvormig. Ze hebben scherpe randen. De plant dankt daaraan zijn wetenschappelijke geslachtsnaam. *Butomus* is afkomstig van het Griekse *boutomos*, een samenvoeging van bouw (rond) en temnein (snijden). Bij de Oude Grieken de naam van een plant waaraan de runderen zich verwonden wanneer ze ervan aten.

Nectar tot laat in de avond

Begin juni begint de bloeiperiode. Aan het eind van de bloemstengel ontwikkelt zich een eindstandige bloem en in de oksel van drie steunbladen een scherm van langgesteelde bloemen. Samen vormen ze een schermvormige bloeiwijze. De wetenschappelijke naam *umbellatus* duidt op de vorm van de bloeiwijze. *Umbella* is het Latijnse woord voor scherm. De eindstandige bloem, die een kortere steel heeft, komt het eerst in bloei. Er is geen duidelijk kleurverschil tussen kelk en bloemkroon. De bloemdekbladen staan in twee kranen van drie en zijn rose/rood van kleur met een donkerder gekleurde middennerf. De bladen aan de buitenkant zijn smaller en toegespitst. Ook de meeldraden staan in twee kranen. In de buitenkrans staan drie paar meeldraden. De binnenkrans telt drie meeldraden, staande voor de binnenste bloemdekbladen. Eerst komt het stuifmeel vrij van de meeldraden van de buitenkrans. Na het openen van helmhokjes van de binnenkrans is er een korte pauze in de ontwikkeling van de bloem. Het stuifmeel kan nu door bezoekende insecten worden meegevoerd. De bloemen worden in hoofdzaak door hommels en bijen bezocht, voornamelijk voor de nectar. Een enkele bij verzamelt ook stuifmeel in fel oranje gekleurde stuifmeelklompjes. De stuifmeelkorrels hebben één kiem-

zwanebloem

opening. Het korreloppervlak heeft door de microscop gezien een netvormige structuur, waarvan de maaswijdte naar de kiemopening toe kleiner wordt. De nectar komt in druppeltjes naar buiten op de scheiding tussen de vruchtbeginsels. Op warme dagen wordt tot laat in de avond nog nectar door bijen verzameld.

Proterandrisch en zelfsteriel

Enige tijd nadat het stuifmeel is vrijgekomen wijken de meeldraden naar buiten en komen de stempels tot ontwikkeling. De vruchtbeginsels buigen uiteen en de stempels ontvouwen zich en zijn rijp om stuifmeel te ontvangen. De bloemen zijn proterandrisch, wat bij vele bloemsoorten een natuurlijke hindernis vormt voor een eventuele zelfbestuiving. Bij de Zwanebloem heeft de proterandrie echter geen enkel doel want de bloemen zijn zelfsteriel. De bloei duurt voort tot in augustus doordat zich achtereenvolgens nieuwe bloemstengels ontwikkelen. Nadat een bloem is uitgebloeid buigen de verwelkte bloemdekbladen zich rond de rijpende vrucht. Hoewel er vele zaadknoppen aanwezig zijn wordt er toch weinig zaad gevormd. De vrucht is een aan de binnenzijde openspringende kokervrucht.

Zwanebloem (*Butomus umbellatus* L.)

A bloeiende plant; B bloeiwijze; C en D doorsnede blad, onder en boven; E doorsnede bloemstengel; F bloem, gedeelte bloemdek en meeldraden verwijderd; G bloem gezien van boven; H meeldraden; I stuifmeelkorrel; J vruchtbeginsels met stempels; K uitgebloeide bloem; L vruchten; M zaden.

Wat de bijen in mijn leven betekenen

I.S. Nolst Trenité

- In de ruim 40 jaar dat ik imker, heeft dit mij geholpen bij het denken over hoe de mens moet omgaan met planten en dieren en de natuur in het algemeen.
- Bovendien vind ik het een leuke sport om erover te piekeren hoe met zo weinig mogelijk volken zoveel mogelijk honing te produceren tegen zo laag mogelijke kosten.

KONINGINNETEELT

HERHAALDE OPROEP VOOR HET SELECTIEPROGRAMMA

De middagbijeenkomst van onze jaarvergadering van 11 maart stond in het teken van de verbetering van onze bijen door selectie en gecontroleerde bevruchting door kunstmatige inseminatie met inleidingen van de heren Dommerholt en Dijkema. In het meinummer, bladzijde 135, hebben we meteen een oproep geplaatst, gericht tot imkers met meer dan tien volken, om mee te doen aan het door de heer Dommerholt voorgestelde selectieprogramma. (Zie zijn bijdrage in hetzelfde nummer op bladzijde 139.) Tijdens de Algemene Vergadering hebben we de belangstelling voor zo'n project gepeild en er gingen verscheidene handen omhoog.

Op de genoemde oproep hebben tot nu toe te weinig imkers gereageerd in vergelijking met het aantal spontane reacties tijdens de Algemene Vergadering. Uit verschillende telefoontjes is gebleken, dat men óf niet wist waar men zich moest melden óf eerst meer informatie wilde. Dit kan een reden zijn. Een andere reden is misschien, dat de oproep midden in een druk bijenseizoen geplaatst werd. We hebben ons dit seizoen gelukkig weer eens kunnen uitleven en versted kunnen staan over wat onze bijen kunnen presteren als de omstandigheden maar meewerken. Eveneens hebben we kunnen vaststellen, dat het ene volk het stukken beter doet dan het andere. Beter doen in verschillend opzicht zoals hoge honingproductie, waarover meestal de sterke verhalen gaan, maar ook volken die hoegenaamd geen zwermneiging vertoonden, of die uitermate zachtvaardig zijn, of die een keurige ratenbouw met prachtig aaneengesloten gezond broed hebben of mooi wit verzegelen.

Kortom, volken waarvan we graag nakomelingen willen hebben. Jammer is dan, dat we met deze nakomelingen gemiddeld niet vooruitkomen, omdat het aantal waaruit we selecteren gering is en omdat we

de bevruchting niet in de hand hebben. Willen we wel vooruitkomen, dan is een *grootschaliger gezamenlijke aanpak* en gecontroleerde bevruchting noodzakelijk. Het streven is er op gericht dit in een project te verwezenlijken. De opzet van het project is nu dat ca. 50 grotere imkers in ons land hun beste volk afstaan en dat centraal daaruit wordt geselecteerd en vermeerderd. Deze imkers krijgen elk 20 gecontroleerd bevruchte moeren om te testen om daaruit weer de beste aan te wijzen. Enzovoort. Bij een volharden, de voortzetting van zo'n project verwachten we over enkele jaren duidelijk vooruitgang te bespeuren, waarvan dan vele imkers kunnen profiteren.

Vermeerderaars kunnen bijvoorbeeld larven van het centrale station betrekken, zodat snelle verbreiding mogelijk is. Men leze het artikel van de heer Dommerholt er nog maar eens op na. Wat we *nu* willen is dat een voldoende aantal imkers zich voor dit project *in principe* aanmeldt. Zodra we een voldoende aantal aanmeldingen, zo mogelijk goed verspreid over het land, hebben ontvangen, willen we de komende herfst door de koninginneteeltcommissie met deze imkers een bijeenkomst laten beleggen om te spreken over o.a. de selectiekenmerken, de deskundige begeleiding, de gewenste organisatievorm, de wijze van gecontroleerde bevruchting, de vestigingsplaats van een centraal station, de benodigde mankracht op dat station, de vereiste administratie op de testbedrijven, de benodigde investering, de berekende exploitatiekosten en de financiering. Belangstellenden worden verzocht zich als volgt voor *30 september a.s.* te willen melden aan het secretariaat van de VBBN, Grintweg 273, 6704 AP Wageningen.

Naam: _____

Adres: _____

Postcode: _____

Telefoonnummer: _____

Aantal volken: _____

Ondergetekende is in principe bereid zijn medewerking te verlenen aan het voorgestelde selectieprogramma.

Datum: _____ Handtekening: _____

Buckfast Belangen Verenigd

Op 14 oktober a.s. wordt de eerste officiële oprichtingsvergadering van de Buckfast Belangen Verenigd gehouden in het Dorpshuis, Dr.Schutlaan 2 in Nunspeet. De bijeenkomst begint om 10.15 uur en de agenda is als volgt:

- Algemene Mededelingen
- Discussie rondom het thema: 'Hoe bewaken we de kwaliteit van de Buckfastbij'
- Programma koninginneteelt en omlarfdagen 1989
- Bevruchtungsstations 1989 en de organisatie daar omheen.
- Commissies en activiteiten.

In de lunchpauze kan kennis worden genomen van de film 'De monnik en de bij - door mensenhand'. Een film over de bedrijfsmethode van broeder Adam, uitgezonden in het voorjaar 1989 door de BRT. Tevens zal een gerenommeerde spreker worden uitgenodigd. Inl. schriftelijk bij secr.: J. Lamé, Noordenweg 15, 3781 ME Voorthuizen.

BOEKBESPREKINGEN

Het kwetsbare bestaan van de varroamijt Rectificatie

S.G. Lijftogt

In het Groentje van juli/augustus 1989 bespreekt drs. J. Beetsma mijn boekje over 'het kwetsbare bestaan van de varroamijt'. In die bespreking komt aan het slot een merkwaardig soort afspraak aan de orde. Merkwaardig omdat, wanneer mijn volken zonder gebruik van acaraciden over vier jaar nog in leven zijn, wij beide goede redenen hebben daarover verheugd te zijn. De heer Beetsma bekroont dat met twee dozen chocolade. Zijn mijn volken over vier jaar dood, dan bied ik de heer Beetsma 2 dozen chocolade aan.

De heer Beetsma heeft bij het lezen van mijn boekje echter over het hoofd gezien dat ik - voor het laag houden van het aantal mijten - uitsluitend vertrouw op de effecten van zwermimkerij en de legpauze van de jonge koningin in de afgezwermde volken. Vernietiging van het broed van het afgezwermde volk, dat de heer Beetsma noemt als onderdeel van mijn methode, heb ik in 1987 al opgegeven omdat het leidde tot een fiasco (pag. 19). In 1988 beperkte ik mij tot het vernietigen van de eerste twee belegde raten van de voorzwerm. In 1989 doe ik zelfs dat niet meer. Wie daarom weten wil waarop de afspraak van de heer Beetsma en mij is gebaseerd kan het best mijn boekje lezen vanaf pagina 29.

'Bij en imker in woord en beeld'

Bep Posthumus. Uitgeverij Kool B.V. Veenendaal. ISBN 90900276 1, 111 pagina's. Prijs f 29,90.

J. Beetsma

Maandag 17 juli, een dag vóór de Veenendaalse zwermbijenmarkt, was een belangrijke dag voor de fotograaf-schrijver Bep Posthumus.

In de boomgaard bij de bijenstallen van Marinus van Blijderveen, in Kesteren, werd het eerste exemplaar

De heer Van Noort biedt het eerste exemplaar aan aan de heer Van Blijderveen.

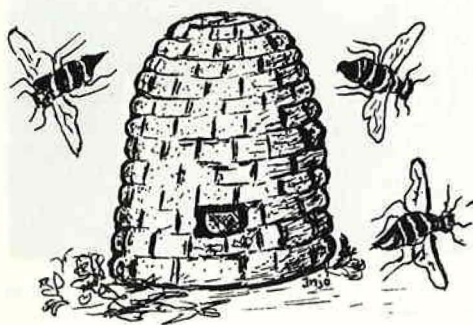
van het rijk geïllustreerde boek: 'Bij en imker in woord en beeld' uitgereikt.

Aan de hand van 240 foto's, waarvan het overgrote deel een keus is uit de collectie foto's die de heer Posthumus gemaakt heeft, beschrijft hij het leven van de bekende grootimker Marinus van Blijderveen. Het eerste exemplaar werd door de bekende en hoogbejaarde imker Dirk van Noort uit Elst en de imker Gijs van de Hoofdakker aan de hoofdpersoon van het boek aangeboden. Hierbij gaf de heer Van Noort commentaar op de kwaliteit van de bijen en imkers van tegenwoordig. Het was een duidelijke zaak, ijverige bijen steken. Dat merkten ook de aanwezigen die vlak voor de vliegopeningen van de rij korven in de stal stonden. De uitreiking van het boek werd vooraf gegaan door een ontvangst en korte toespraken van de uitgever de heer G. Kool en de schrijver in 't Ambtshuis. Er was veel belangstelling voor deze feestelijke bijeenkomst. Met dit boek richt de schrijver zich tot een breed publiek. De bedoeling is belangstelling voor het houden van bijen te wekken. De beschrijving van de activiteiten van de korfimker van Blijderveen wordt dan ook afgewisseld met informatie over de bijen, bijenprodukten en markten.

Echter, wanneer dit boek het visitekaartje van de Nederlandse imkerij moet worden, zal er nog hard aan gewerkt moeten worden. De tekst behoeft een uitvoerige correctie, zowel taalkundig als, in mindere mate, inhoudelijk. De historische waarde van het boek kan verbeterd worden door uitvoerig personen en plaatsen bij de foto's te vermelden. Misschien kunnen de lezers hierbij helpen.

De heren Van de Hoofdakker, Posthumus en Van Blijderveen bewonderen het resultaat.

't GROENTJE
GO JAAR
GELEDEN

Ko Zoet

UIT DE PRAKTIJK – UIT DE PRAKTIJK
De honigdracht voor dit jaar is zoo goed als ten einde. Met het dorren der heide houdt het gewin op. De imker haalt zijne volken naar huis. Een gedeelte wordt voor overwintering bestemd en de rest wordt uitgebroken of opgeborgen, nadat vooraf de bijen, hetzij levend, hetzij dood door aanwending van de zwavellap. Wij achten het geenszins overbodig, nogmaals met allen ernst te waarschuwen tegen het gruwzamen van het bijenmoorden in den Herfst. De bijen die men niet wil overwinteren, moeten vereenigd worden. Men verkrijgt dan volkrijke stokken met veel jonge bijen. Men geve dus den opzetter veel volk en zorg er tevens voor dat de volle korven ten allen tijde kunnen beschikken over voldoende frissche lucht. Het voeren van nieuwe honing is te verkiezen boven oude, de laatste is beter geschikt voor broedaanzet en kan met meer voordeel in het voorjaar aangewend worden. Honing die spoedig kristalliseert is voor herfstvoeding niet aan te bevelen, want waar zouden de bijen 's-winters het water kunnen vinden om zulken versuikerden honing oplosbaar te maken?

CARBOLINEUM

Het nut van carbolineum voor de imkers is tweeledig. Ten eerste een behoudmiddel voor kasten, korven, stallen en wagens. Door tweemaalige bestrijking met carbolineum voorkomt men verrotting. In de tweede plaats is carbolineum een goedkoop en uitmuntend bijenafwerend middel. Als men de handen met carbolineum inwrijft kan men zonder eenig gevaar de bijen behandelen. Aanvallende bijen blazen aanstonds den terugtocht, als ze den geur van carbolineum op de handen ruiken. Eens, dat ik met bloote handen een huid bezag, ontving ik eenige steken aan den polsen. Daar ik nog niet aan het einde was en lastig bijen het werk

lastig maken, ging ik even mijn handen en polsen inwrijven met carbolineum. Een scherpe kortstondige pijn herinnerde me de plaatsen waar ik gestoken was. Daarna kon ik ongestoord het werk afmaken! Na wassching der handen was er zelfs geen zwerm van opzwellling te zien. Carbolineum kan den imker niet genoeg worden aanbevolen!

SAMENVALLENDE ZWERMEN

Verleden jaar had ik het zeldzame geval, dat een zwerm van mijn buurvrouw-bijenhoudster, zich vereenigde met een van mij. Beiden waren we op het eerste oogenblik geneigd ons van den geheelen tros meester te maken, om daarna te overleggen wat we er mee zouden doen. Dit leek me echter een 'teere kwestie' zeer geschikt om onze goede verstandhouding in gevaar te brengen. Ik kreeg echter den inval, de beide moeders te zoeken en op te sluiten. Pas had ik dat gedaan of de bijen vlogen weg . . . elk terug naar de huid waaruit zij met den zwerm was vertrokken. Zoo kregen we dus beiden onze bijen terug, doch misten een zwerm. De oplossing? Evenals bovengemeld zal ik weer de moeders vangen, en daarna elk in een korf plaatsen. Deze zet ik dan vóór de huiven waaruit de zwermen kwamen. Evenals in het gemelde geval zullen dan de beide zwermen terug willen vliegen naar hunne respectieve moederkorven, doch terecht komen in de daarvóór gezette korven. Zoodra dit in vollen gang is, geef ik de moeders de vrijheid, die ook zelfs, ingeval ze door mij verwisseld zijn, door de bijen worden aangenomen. Beide zwermen zullen in dit geval nog worden versterkt door de terugkeerende buitmaaksters door beide moederstokken. Mochten deze hierdoor te zeer worden verzwakt, zoo zet ik ze op de plaats van twee andere zeer volkrijke kolonien.

Het werk zit er weer bijna op

September op de kalender, het kan nog best 'zomer' maar alles in de natuur wijst op een gevorderd seizoen. Het was me het jaartje wel, waarbij er bij menig imker zelfs een gebrek aan honingpotten ontstond. We hebben er ook voor gezorgd dat het wintervoedsel in huis is en als het goed is wordt geleidelijk begonnen met het laatste praktijkwerk, het toedienen van minstens 12 kg wintervoedsel. Laat u niet verleiden zuinig met wintervoedsel te zijn. De afgelopen twee winters waren zeer zacht, maar de kans op drie maal scheepsrecht is klein. Hoe ik een ideale inwintering zie is besproken in het Groentje van september 1988. Nu wilde ik even ingaan op een brief van de heer Boersma uit Bunnik bij wie nog al wat verandering bestaat over aard en samenstelling van de voerprodukten voor bijen.

De heer Boersma stelt dat er tegenstrijdige visies bestaan over de vorm waarin we het wintervoedsel de bijen aanbieden nl.

- 1) als losse suiker in een voerraam
- 2) als deeg of
- 3) als een siroop.

Als eerste wil ik stellen dat wintervoedsel nooit wordt toegediend in de vorm van een deeg of als losse suiker in een voerraam of op de dekplank gestrooid. Dit komt alleen in aanmerking in de zomermaanden bijvoorbeeld als de bijen op reis gaan of als de imker met vakantie gaat, dus als een situatie ontstaat waarbij imker en bijen een tijd lang gescheiden zijn. De losse suiker is reservevoedsel als de dracht door slecht weer niet benut kan worden. Uiteraard zorgt een goed imker er voor dat de volken altijd ruim voedsel in de raat bezitten. Om de kristalsuiker op te lossen hebben bijen water nodig, zodat dit voedsel alleen in aanmerking komt als er vrijwel dagelijks gevlogen kan worden om het water te verzamelen. Zodra het weer cq. de dracht verbetert laten de bijen de losse suiker in de steek en leggen zich weer toe op het verzamelen van nectar.

Ook deeg of borstplaat is een noodvoeding. Toepassing uitsluitend in het vroege voorjaar als de voorraad wintervoedsel vrijwel uitgeput is. Vloeibaar voedsel prikkelt de bijen tot verhoogde activiteit en daarom wordt het in het vroege voorjaar/nawinter zo mogelijk achterwege gelaten. De reeds verzwakte bijen zouden uitvliegen waarbij velen zouden verkleumen. Met recht staat deze wijze van voeren gelijk met 'Het paard achter de wagen spannen.' De deegplak of de borstplaat nooit in de voerbak leggen, maar altijd rechtstreeks boven de tros onder de dekplank direct

binnen het bereik van de bijen. In de voerbak gelegd is de afstand tot de verhongerende bijen te groot. Zoals u zelf reeds aangeeft is een veelvuldig voorkomend nadeel van deeg in de voerbak dat het water aantrekt en omgeven is door een kleverige zone waarin bijen omkomen.

Wat overblijft als wintervoer is siroop, hetzij door ons zelf gemaakt door kristalsuiker op te lossen in een bepaalde hoeveelheid water (zelf houd ik de verhouding aan van 3 delen suiker op 2 delen water) of door kant en klare invertsiroop te gebruiken. Door invertsiroop te voeren bespaard u zich veel werk. Het verschil in prijs tussen de verschillende siropen wordt in hoge mate bepaald door een verschil in het percentage droge stof (suikergehalte) met de hoogste prijs voor de siroop met het hoogste suikergehalte. Uw vraag waarom de imker niet zelf suiker invertteert lijkt me terug te voeren op praktische gronden. Veel werk en hoe het resultaat wordt moet worden afgewacht. Wat betreft het oplossen van kristalsuiker, u spreekt over een gekookte oplossing. Waarom maakt u het zichzelf zo moeilijk? Koud oplossen kan even goed, het duurt alleen wat langer voordat alle kristallen zijn opgelost. Mijn mentor stortte vroeger zijn suiker in een grote wasteil, deed daar in een bepaalde verhouding koud water bij en ging de volgende dag voeren. Er werd bespaard op de gasrekening en dat was toen heel wat waard!

Nog wat praktijk

Voor het verenigen van reservevolken bent u eigenlijk te laat. Het lijkt me voor de bijen moeilijk om nog tot een harmonische opbouw van de wintertros te komen, maar misschien maak ik wel te veel problemen. Als het niet anders kan moet het gewoon gebeuren. Half augustus is voor mij de laatste datum om volken te verenigen. Er kan dan eventueel ook nog geprofiteerd worden van een late dracht. Bovendien zijn er dan meer bijen om nog een flinke voorraad stuifmeel aan te leggen. Zorg er in ieder geval voor dat raten vol zomerstuifmeel in de volken terug komen vóórdat u met afvoeren begint. De bijen conserveren het stuifmeel dan voortreffelijk en u geeft ze het volgende jaar een prima start.

Tot slot een terugblik op het septemberweer van de afgelopen vijf jaren, voorafgegaan door een korte karakteristiek.

De eerste dekade van de herfstmaand behoort wat haar karakter betreft nog geheel tot de zomer. Regelmatig komen er nog zomerse dagen voor ondanks het korten der dagen en het dalen van de zon. De regenhoeveelheid en het aantal dagen met regen daalt tot het geringe aantal van de droge voorjaarsmaanden.

De tweede dekade De daling van de temperatuur raakt nu in een stroomversnelling en bedraagt ruim 1 graad per dekade. Zomerse dagen worden schaars. Hoewel winden uit oost tot zuid nog steeds continentale warmte brengen wordt de atmosfeer in z'n geheel vochtiger. In de eerste ochtenduren is het vaak mistig. Een prachtige tijd voor unieke herfstfoto's.

De derde dekade Aan de lucht kunt u het jaargetijde herkennen. De felle bloemkoolwolken van het voorjaar 'De Cumulus' komen nog maar sporadisch voor en dan voornamelijk tijdens een warme dag in de mid-daguren of in de kustgebieden in de ochtend. Daar ontstaan ze namelijk boven het nog warme noordzee-water. De felheid van de zonnestraling wordt merendeels getemperd door het hoge vochtgehalte van de lucht. Een enkele maal komt het reeds tot een flinke najaarsstorm.

De maand september 1984 t/m 1988 (landgemiddelde)

	Zon	Neerslag	Temperatuur
1984	somber	nat	koud
1985	normaal	droog	normaal
1986	zonnig	droog	zeer koud
1987	somber	normaal	zacht
1988	zeer somber	normaal	normaal

1984: somberste van de eeuw; plaatselijk grootste hoeveelheid neerslag ooit in september gemeten.

1986: tweede dekade koudste van de eeuw.

Otto de Kat

Onderdrukking van het broed in de nazomer. Kan dat?

Trouwe Sprokkelwaarlezers zal het opgevallen zijn dat ik in deze rubriek nogal eens artikelen bespreek uit de Schweizerische Bienen Zeitung (SBZ). De oorzaak is tweeërlei: enerzijds 'heb ik iets' met Zwitserland - het land is mijn moederland - en anderzijds stelt het blad regelmatig mijns inziens zeer interessante zaken aan de orde. Wat het eerste betreft kunt u me er dus van beschuldigen dat ik een tikkeltje bevooroor-

deeld ben, maar wat het laatste aangaat moet u zelf maar oordelen. Al eerder vertelde ik u onder meer hoe men vanuit het Liebefelder Instituut een bedrijfsmethode aan het ontwikkelen is waarin de varroabestrijding geïntegreerd is (zie o.a. Groentje van juli/aug. 1989). De SBZ van augustus 1989 bevat behalve een goed artikel over het gebruik van melkzuur tegen de varroamijt, een interessante verhandeling over de consequenties van een eventuele geforceerde broedloze periode in augustus en september. Verschillende varroabestrijdingsmiddelen hebben alleen in broedloze volken voldoende effect (Perizine, Folbex, Apitol). Als de imkers genoodzaakt zijn deze middelen in de vroege herfst toe te passen moet het broed voor de behandeling vernietigd worden of de broedaan-zet moet tijdig door bedrijfstechnische maatregelen verhinderd worden. De fundamentele vraag rijst dan of het verminderen van het herfstbroed de volken verzwakt. Daartoe werd de volgende proef genomen. Bij de ene helft van 16 varroamijtvrije Dadant-volken werd de koningin van 13 augustus tot 18 september 1986 opgesloten in een wél voor de werksters toegankelijk kooitje. Omdat het vrij grote kooitje in de raat werd geklemd, voelde het volk zich niet moerloos. Zo ontstond een broedloze periode van vijf weken. De andere acht volken konden gewoon door gaan met broeden en dienden alleen ter controle. De ontwikkeling van de populatie (bijen en broed) werd vastgesteld aan de hand van een indertijd door Liebefeld ontwikkelde teelmethode. Met die methode kan vrij nauwkeurig geschat worden hoeveel bijen en hoeveel broed zich op een bepaald moment in het volk bevinden. De proefvolken trokken in de herfst ten gevolge van de broedstop gemiddeld 6.000 cellen of 70% minder broed op dan de controlevolken. Die controlevolken hadden op 25 maart van het volgende jaar (1987) slechts 500 bijen (of 4%) meer. Dit betekent volgens de onderzoekers Peter Fluri en Anton Imdorf dat de niet-geboren herfstbijen geen noemenswaardige verzwakking van de volken veroorzaakt hebben. Klaarblijkelijk werkte er in de proefvolken een soort 'compensatie-mechanisme', waarbij de bijen die in de eerste helft van augustus of zelfs in juli geboren werden in het 'gat sprongen', d.w.z. langlevende winterbijen werden. Tijdens de voorjaarsontwikkeling ontlieden de volken elkaar nauwelijks. De volken groeiden van 25 maart tot 26 mei van ongeveer 12.000 bijen tot 21.000. De imker hoeft zich dus geen zorgen te maken als hij vanwege de varroamijtbestrijding gedwongen is het herfstbroed te onderdrukken of te verwijderen. Een aardig experiment, vindt u niet? Maar ja, ik zei het u al, een tikkeltje bevooroordeeld ben ik wel. 'Uf wiederluege!'

Literatuur

Gerig L. (1983): Lehrgang zur Erfassung der Volkstärke. Schweizerische Bienen Zeitung 4: 199-204
Imdorf A. et al. (1987): Apidologie 18(2): 137-146. Überprüfung der Schätzmethode.

Radioactiviteit in heidehoning

E.H.D. de Groot, Zwolle

Elke maand lees ik met veel belangstelling het Groentje en de meeste artikelen waardeer ik positief; er is wel eens een bijdrage die de toets van een kritische beschouwing niet geheel kan doorstaan, maar dat hindert niet: het Groentje is geen wetenschappelijk tijdschrift en ook een foute redenering kan een stimulans zijn. De bijdrage van de heer Speelziek aan het novembernummer noopt mij toch tot een reactie. Dat zijn artikel voor het grootste deel informatie bevat die slechts één pagina eerder al in een andere bijdrage aan de orde is geweest valt misschien nog te verontschuldigen door een acuut gebrek aan kopij. Ernstiger is het dat die ene pagina een zeldzaam groot aantal onjuistheden bevat; ik noem er enkele:

- de mededeling dat caesium grote verwantschap vertoont met kalium zal de eerste de beste middelbare scholier steil achterover doen slaan: er zijn weinig elementen die minder verwantschap met elkaar vertonen.
- de rekensom voor het glas melk met honing zit er een factor 50 naast. Overigens is de suggestie dat het iets uit zou maken of men een lepel honing zo uit de pot eet, oplost in melk of over vijf boterhammen verdeelt, te belachelijk voor woorden.
- de redenering dat caesium geleidelijk uit het lichaam verdwijnt is misleidend (overigens is een halfwaardetijd van 110 dagen voor een met voedsel opgenomen stof extreem lang); het gaat niet zozeer om de stof caesium, maar om de hoeveelheid straling die tijdens het verblijf in het lichaam wordt afgegeven. De risico's van het eten van een paar potten heidehoning zijn voor een individu ongetwijfeld niet groot, maar dat is geen reden er zo tententius-bagatelliserend over te schrijven.
- ik begrijp heel goed dat het voor u, als redactie, niet eenvoudig is een bijdrage van de oud-voorzitter van de VBBN te weigeren, maar met dit soort schrijfsels wordt ons Groentje belachelijk gemaakt.

Opmerking van de redactie

De berekening van het aantal Bq/kg in een glas melk met een lepel besmette honing levert precies 55 Bq/kg op. De half-waardetijd voor Cs^{137} is zelfs 30 jaar. Voor de oorspronkelijke gegevens zou de schrijver het Groentje 2: 39–41 (1988) kunnen lezen. Het is lastig voor de redactie om in twee artikelen over hetzelfde onderwerp, maar met verschillende aspecten, delen weg te laten.

Meer dan 100 jaar imkeren in familie

B. Padberg

Op een regenachtige dag in april bracht ik een be-

zoek aan Wolter Nuetel. Hij woont aan de Kanaalweg in Hoogeveen. Na een praatje over het vroege voorjaar en de sterfte onder de bijenvolken zei hij: 'Als ik terugkijk in de tijd is mijn familie meer dan 100 jaar bezig geweest met bijen. Zowel mijn grootvader als mijn vader waren imkers. Als kind ben ik met bijen opgegroeid. Wanneer mijn ouders op het land waren moesten wij op de bijenvolken passen. Als er dan een zwerm kwam moesten wij veel kabaal maken. Hierdoor kwam de hele buurt in actie. Soms gebeurde het wel eens dat een zwerm wegvloog; dan moesten wij hem volgen, waar meestal niet veel van terecht kwam. Vaak hadden we het nakijken.

Ook kan ik mij herinneren dat mijn vader rond 1920 drie zomers heeft geïmkerd voor Honingzemerij Ogterop in Hoogeveen. Deze kocht op bijenmarkten korfvolken, soms wel 300 stuks, die per boot naar Dalerpeel gebracht werden. Dit was toen een groot heide- en veengebied. Wij brachten ook onze eigen volken naar deze plaats om heidehoning te winnen. Mijn vader werd gevraagd om toezicht te houden.

Met onze vier tons boot namen wij onze eigen volken en tevens die van vier andere imkers mee. In de boot was plaats voor ongeveer dertig volken. Van een onderwijzer, dhr. Brandsma, namen we in plaats van korven kasten mee. Dit vervoer over water was een hele onderneming. 's Avonds laat werden de korven en kasten ingeladen met een burrie (draagbaar); wij waren blij als de boot om twee uur 's nachts geladen was. De tocht duurde ongeveer vijf uur, vanaf de wal werd hij geduwd met een vaarboom. Bruggen en vonders deden wij zelf open en dicht. Thans is het water verdwenen en zijn er wegen aangelegd: vergeleken met vroeger een stuk gemakkelijker. De tweede week in september kwamen de bijen weer thuis. De opzetters kwamen in de stal, de anderen er naast. Na enige dagen invliegen werden ze gesalpeterd; de raten werden zorgvuldig uitgesneden en de honing gesorteerd. De mooie raathoning werd aan de burgers van Hoogeveen verkocht en de rest verdween in de honingpers.'

Wolter werd geboren op 2 mei 1904 in Hoogeveen.

Foto: Gerrit Boer, Hoogeveen – geplaatst met toestemming

In 1929 trouwde hij met Grietje Mager. Ze hadden een boerderij (gemengd bedrijf). 'Wanneer er,' gaat Wolter verder, 'een bijenzwerm afkwam, plaatste mijn vrouw achter de boerderij een lange stok met eraan een witte lap: een teken voor mij om thuis te komen.' In 1960 werd de boerderij verwisseld voor een burgerhuis met grote tuin. Daarin werd al gauw een stalletje getimmerd. De vrije tijd werd onder meer benut met het volgen van een bijencursus om goed te kunnen imkeren. 'Ik ging met de bijen reizen: boomgaarden, linde, klaver, kattestaart en hei. Op de bromfiets heb ik jarenlang de drachtgebieden opgezocht.' Vol trots vertelt hij: 'enige jaren geleden oogstte ik thuis 65 pond van één kast; ik imkerde meestal met zes tot acht volken. In de zomer waren dat er meer.' Hij heeft menig beginnend imker voorzien van een bijenvolk. Men kon altijd voor advies en raad bij hem aankloppen. Regelmatig gingen ze met de bejaarden op reis. Eén van deze reisjes ging via Paleis Soestdijk, waar door iemand van de reisgroep een potje honing aan onze vorstin werd aangeboden. Honing van zijn bijen: dit was een eer voor hem. Wegens langdurig lidmaatschap van de VBBN ontving Wolter in 1976 het gouden speldje. In deze periode is hij tevens een aantal jaren secretaris geweest. Vorig jaar heeft hij heidehoning gewonnen op de Hoge Stoep, een natuurgebied met bos en hei. Hier is bijgaande foto gemaakt. 'Het is treurig', zegt Wolter, 'hoe onze heidevelden erbij liggen. Nog enige jaren en de hei is verdwenen: vergrast. Zes volken had ik opgezet, maar door het zachte weer van deze winter zijn ze te vroeg uitgevlogen. Hierbij zijn veel bijen verloren gegaan. Twee volken zijn gesneuveld, twee heb ik verkocht en nu staan er nog twee in de stal.' Maar de tijd om te stoppen met imkeren komt steeds nader: Wolter bedankt. En voor u beiden nog veel gezonde jaren.

Een nieuw bijenvervoermiddel

B. Regtop te Sleen

De kar is gemaakt van gebruikt materiaal en ik kan er 4 kasten mee vervoeren. Hij is 50 cm breed en 2,40 m lang, dwars zit een transporteurkje met rollagers, zodat de kasten naar de kar toe rollen. Ik hoef de kasten dus niet op te tillen. Als de 4 kasten op de kar geplaatst zijn rij ik de kasten op mijn aanhanger en haal het voorwiel uit de kar. De kar rust nu met steunpoten op de aanhanger. Op de dracht aangekomen wordt de kar weer van het voorwiel voorzien en de kasten kunnen naar de plaats van bestemming gereden worden. Het voorwiel wordt weer verwijderd en over de kasten komt een stuk hoekijzer van ongeveer 2,20 m lang met dwarsstukjes. Deze dwarsstukjes komen tussen de deksels zodat de kasten op de plaats blijven staan, aan het eind komt vervolgens een spanner. Over de kasten komt nog een oude binnenband die aan het frame wordt vastgemaakt. Met deze kar kan ik mij alleen redden. Zijn er nog imkers die inlichtingen wensen? Mijn telefoonnummer is: 05916-2348.

OFFICIËLE MEDEDELINGEN

Samenvatting van de onderzoekresultaten in 1988 van de Ambrosiushoeve

drs. A. de Ruijter

Ruim een jaar geleden verscheen het boekje 'Het onderzoek op het Landelijk Proefbedrijf Ambrosiushoeve' met een bundeling van verslagen over het werk op het Proefbedrijf. Er is intussen veel gebeurd, dus is het nuttig om hier de nieuwste ontwikkelingen nog eens samen te vatten. Op enkele interessante proeven zal later in dit blad in artikelvorm worden ingegaan. Met specifieke vragen over het onderzoek kunt u terecht bij de specialist/voorlichter in uw regio. De onderzoeksprojecten op de Ambrosiushoeve zijn

in te delen in vier groepen:

1. Teelt en manipulatie van honingbijen en andere bestuivende insecten.
2. Bijenziekten.
3. Bestuiving.
4. Gewasbeschermingsmiddelen.

Teelt en manipulatie van honingbijen en andere bestuivende insecten

Stuifmeelvervangingsmiddelen: het voeren van stuif-

meelvervangingsmiddelen aan bijen in de tomatenkas had een positief effect op de hoeveelheid broed. Dit resulteerde uiteindelijk niet in grotere volken. De volken die geen stuifmeelvervangingsmiddelen kregen, hadden een duidelijk kleiner broednest, maar de afname van de volkssterkte gebeurde even snel. Het heeft dus blijkbaar geen zin om in de onderzochte periode (januari t/m maart, dus wanneer we nog te maken hebben met winterbijen) aan volken in de kas stuifmeelvervangingsmiddelen aan te bieden.

Overwinteren van kleine volkjes: voor de zaadteelt zijn kleine honingvolkjes overwinterd. Enerzijds gebeurde dit in Kirchwainer kastjes in een klimaatcel onder gecontroleerde omstandigheden, anderzijds in drieramers buiten waarbij steeds drie drieramersvolkjes boven op een groot volk overwinterden. Door een verbeterd voersysteem en het gebruik van Fumidil B tegen *Nosema* bleek het mogelijk om op deze manier goede kleine volkjes te overwinteren die aan het eind van de winter en in het vroege voorjaar een aantal weken bestuivingsarbeid konden verrichten.

Kunststofkasten: in het voorjaar van 1988 zijn twee typen kunststofbijenkasten van Nederlandse makelij en maatvoering bevolkt met kunstzwermen. De volken hebben zich tot nu toe in deze kasten goed ontwikkeld. Na afloop van de koolzaadcracht voorjaar 1989 zal de gebruikswaarde van de kasten worden geëvalueerd.

Solitaire bijen: naast honingbijen worden op de Ambrosiushoeve nu ook solitaire bijen en hommels geteeld voor de bestuiving. De cocons van de solitaire bij *Osmia rufa* (de rode metselbij) die in 1987 verzameld waren en overwinterd in de koelkast, hebben we op verschillende tijdstippen 'warm' gezet. Het uitkomstpercentage ligt zeer hoog. Als parasieten kwamen uit de kweek tevoorschijn: *Anthrax anthrax*, een zwarte vlieg en *Monodontomerus obscurus*, een sluipwespje. Verder was in een aantal gevallen het voedsel geconsumeerd door de larven van *Cacoxenus indagator* (een vliegje). De bijen zijn uitgezet in verschil-

Foto: B.J. Welmers, Eefde.

lende kassen, samen met nieuwe nestkastjes. Aan het eind van het seizoen was het aantal cocons ongeveer het dubbele van wat er was uitgezet. **Hommelteelt:** als gevolg van de ontwikkelingen in de praktijk, zijn we in het voorjaar van 1988 begonnen een eigen hommelteelt op te zetten in de klimaatkamer. De hommelsoort waar mee gewerkt wordt is de aardhommel, *Bombus terrestris*. Het bleek mogelijk om de diapauze te doorbreken en een jaarronde teelt te realiseren. Dit biedt grote perspectieven voor de bestuiving in kassen. De belangstelling voor de hommelteelt is enorm en langzamerhand vindt het gebruik van hommels voor de bestuiving van tomaat ingang in de praktijk. Wel moeten er nog tal van vragen rond de teelt van hommels beantwoord worden.

Bijenziekten

De varroamijt blijft een groot probleem voor de bijenteelt. In verband met de aanvraag voor een toelating, worden op de Ambrosiushoeve de werkzaamheid en het effect op de bijen van nieuwe varroabestrijdingsmiddelen getest. In 1988 is het onderzoek met Apistan afgesloten. In de nazomer is het onderzoek gestart met het middel Apitol. Zolang deze bestrijdingsmiddelen niet officieel zijn toegelaten, mogen volgens de bestrijdingsmiddelenwet over de resultaten van het onderzoek geen mededelingen worden gedaan. Een viermalige behandeling met melkzuur van bijenvolken in de nazomer van 1987 had een werkzaamheid van ruim 80% (80% van de mijten in de volken werd gedood). In de weken na de behandeling waren de behandelde volken significant kleiner dan met Perizin behandelde controlevolken. Hoewel alle volken de winter overleefden, bleven de behandelde volken tot en met de koolzaadcracht in 1988 kleiner dan de controlevolken. Hoewel met melkzuur een flink aantal mijten gedood kan worden, moet rekening worden gehouden met een zeker negatief effect op de volksgrootte. Voor de biologische bestrijding van de grote wasmot is een nieuwe stam van de bacterie *Bacillus thuringiensis* getest op werkzaamheid. De nieuwe stam bleek in vrij lage concentraties (10 gram per liter water) goed werkzaam tegen de wasmot *Galleria mellonella*.

Bestuiving

Tomaat: voor de tweede keer werd een praktijkproef gedaan met honingbijen voor de bestuiving van ronde tomaat in de periode januari tot half april. Evenals in 1987 waren de resultaten goed: de zetting van door bijen bestoven bloemen was net zo goed als die van getilde bloemen. Voor de periode januari tot en met half april is het gebruik van bijen voor de bestuiving van tomaat rijp voor de praktijk.

Appel: bij appel is een proef gedaan om een nieuwe techniek uit te proberen. Getracht wordt om onder praktijkomstandigheden een verband te leggen tussen insectenbezoek en zetting. Eerst worden takken

met bloesem ingehuld. De volgende ochtend worden de hoezen verwijderd. In pas geopende bloemen wordt een druppel blauw gekleurd suikerwater gebracht. 's Middags wordt gekeken in welke bloemen het suikerwater verdwenen is (bezochte bloemen). De stempels worden afgedekt met vaseline en deze bloemen worden gemerkt met een ander kleur touwtje dan de bloemen die niet bezocht zijn en waar het suikerwater nog aanwezig is (controlebloemen). De techniek bleek te werken en in 1989 wordt de proef op grotere schaal herhaald in een praktijkboomgaard.

Veldbonen: de veldproef over de bestuiving van veldbonen door honingbijen in Oost Brabant is in 1988 herhaald in de Flevopolder. Omdat in één perceel het erwetop-vergelingsvirus optrad, is interpretatie van de resultaten moeilijk. Toch is het opvallend dat zowel in 1987 als in 1988 het plaatsens van bijenvolken tijdens de bloei een verbetering van de zetting te zien

gaf, terwijl het verwijderen van bijenvolken tijdens de bloei een relatieve verslechtering van de zetting tot gevolg had. Zoals bij alle praktijkproeven is het nodig de proeven enkele malen te herhalen om weersinvloeden uit te schakelen. In 1989 wordt de proef dan ook herhaald.

Erwtetop-vergelingsvirus

Gewasbeschermingsmiddelen: de Ambrosiushoeve is in Nederland het enige instituut dat de giftigheid en de gevaarlijkheid van gewasbeschermingsmiddelen voor honingbijen onderzoekt. In 1988 zijn twee LD50 testen gedaan met de nieuwe middelen Armoblen 557 N en Armoblen 600 MF. De acute orale LD50 van Armoblen 557 N bleek 122 microgram per bij te zijn, de acute orale LD50 van Armoblen 600 MF 60 microgram per bij. De acute contact LD50 van Armoblen 557 N bleek bij 12 microgram per bij te liggen, de acute contact LD50 van Armoblen 600 MF was 8 microgram per bij.

Tips van het Consulentschap

september 1989

Het afslaan van raten

Met het uitzoeken van raten waarop we de bijen willen laten overwinteren is het nodig bijen van raten te verwijderen. Met een veger is het mogelijk een enkele bij te verwijderen. Een veger is niet geschikt om een raam vol bijen schoon te vegen. De bijen raken door een veger gauw geïrriteerd en zullen daardoor eerder de neiging hebben om te steken. Een gemakkelijker methode om raten vrij te krijgen van bijen is het afslaan. Maak eerst ruimte tussen de raten die in de bak hangen, waar u de bijen wilt hebben. Zorg ervoor dat er altijd een aantal raten in de bak hangt. De bijen kunnen dan langs deze raten omhoog klimmen, zodat het geen dringen wordt. Kijk voor het afslaan of de koningin op het raam zit. Is dit het geval, zet haar dan over op een ander raam. Houd het raampje dat afgeslagen moet worden, ten dele in de gemaakte opening. Door het raam stevig aan een oor vast te houden en met de muis van de andere hand een klap te geven op de rug van de hand die het raam vasthoudt, vallen de bijen van de raat. Werk altijd boven de kast om ervoor te zorgen dat de allerjongste bijen, die niet kunnen vliegen, niet verloren gaan. Ramen afslaan door met beide handen, waarmee het raam wordt vastgehouden, op de rand van de bak te stoten geeft meer verstoring. Staan er verschillende volken op dezelfde legger, dan zullen buurvinken onrustig worden van de schokken en zullen ze moeilijker te behandelen zijn.

Raten

Beschimmelde raten: raten die in de winter niet bezet zijn, kunnen onder invloed van hoge luchtvochtigheid gaan schimmelen. Kleine hoeveelheden schimmel kunnen de bijen zelf wegwerken. Sterk beschimmelde raten worden door de bijen gemeden en zijn waardeloos geworden. Pas het aantal raten aan bij de volkssterkte. Overwintert u de bijen op twee bakken, dan is er de mogelijkheid de kantramen uit de onderbak weg te halen. Het zijn deze kantramen die vaak het eerst beschimmelen. Ontsmet de raten, die de moeite van het bewaren waard zijn, met ijsazijn. Selecteer streng, want donkere raat is moeilijk te ontsmetten. Een goede vuistregel is: raten niet langer dan drie jaar gebruiken.

Stuifmeelraten: raten met stuifmeel die overblijven bij het verenigen van volken, tegen het broednest van de volken hangen die u wilt aanhouden. Op deze manier heeft u het meeste rendement van het stuifmeel. Wilt u toch stuifmeelraten bewaren, stop ze dan in de diepvries. Worden stuifmeelraten gewoon weggehangen, dan vallen ze ten prooi aan stuifmeelmijten en schimmels.

Wespen

Wespen kunnen een ware plaag vormen op bijenstanden. Alle maatregelen die genomen kunnen worden om roverij tegen te gaan, zijn ook goed om wespen

te weren. Maatregelen tegen roverij zijn:

- Suikeroplossing in de kast aanbieden;
- 's Avonds voerbakken vullen. Niet morsen;
- Vliegaten verkleinen;
- Geen raten laten slingeren.

Vaak ontstaat roverij doordat er niet zorgvuldig genoeg gewerkt wordt. Wespen kunt u het best wegvangen met flessen waarin een laagje gegiste suikeroplossing zit. Flessen met dunne hals en dikke buik zijn het meest geschikt. Een scheutje bier in een suikeroplossing kan ook. Biedt u alleen een suikeroplossing aan, dan is de kans groot dat u bijen lokt en roverij in de hand werkt.

Heidehoning

De kans op het winnen van heidehoning is niet erg groot in Nederland. Wanneer er voldoende vocht aanwezig is en de heide is in goede staat, dan is de kans redelijk groot. Gemiddeld eens in de zeven jaar is er een goede honingooft van de heide. Oogst u dit jaar heidehoning, laat het dan onderzoeken op radioactiviteit (zie het juli/augustus nummer p. 222). Enkele punten die de kans van slagen op het winnen van zo zuiver mogelijke heidehoning vergroten, zijn:

- bijen een week voor vertrek naar de heide in de onderbak drijven. geef zoveel mogelijk broed mee.
- de volken moeten over voldoende voer beschikken.
- voor vertrek honingkamer met uitgebouwde raten plaatsen.
- buurvolk af laten vliegen op het volk dat naar de heide gaat. Dit kan alleen wanneer het mooi weer is en er moet dracht zijn.
- zorg dat de bijen over water kunnen beschikken.
- bijen die van de heide terugkomen, kunnen vaak niet meer op tijd voldoende wintervoer verzegelen. Laat andere volken extra ramen verzegelen en geef deze aan de volken die van de heide terugkomen.

Het verenigen van bijenvolken

Om een dracht optimaal te benutten moeten bijenvolken aan het begin van de dracht zo sterk mogelijk zijn. De beste mogelijkheden om honing te winnen in Nederland zijn de voorjaarsdrachten. Het op tijd stimuleren van de groei is een mogelijkheid. Houd er rekening mee dat het drie weken duurt, voordat een bij een haalbij wordt. Tel daarbij op de tijd die nodig is om van ei bij te worden. Ongeveer zes weken voor de dracht begint moet de basis gelegd worden voor een sterk volk. De drachtomstandigheden in het voorjaar zijn van dien aard dat dit in ons klimaat moeilijk haalbaar is. Het verenigen van veeger en hoofdvolk is in ons klimaat noodzaak om in het voorjaar over sterke volken te beschikken. Uit proeven die de Ambrosiushoeve heeft uitgevoerd blijkt dat in het najaar verenigen de beste oplossing is. Bij verenigen in het najaar is de kans op volkssterfte in de winter het kleinst. Enkele opmerkelijke zaken die naar voren kwamen tijdens het voor- en najaarsverenigen waren:

- in het najaar verenigde volken stoppen eerder met broeden.
- volken die in het voorjaar verenigd zijn, groeien minder snel dan je mag verwachten op grond van de ontstane volkssterkte en deze volken presteren niet beter tijdens de voorjaarsdracht. Voor de praktijk is het raadzaam om zoveel mogelijk in het najaar te verenigen. Winter in ieder geval ook een aantal reservevolken in om problemen met moerloosheid in het voorjaar te kunnen oplossen. Op deze manier maakt u de minste kosten voor voer en bestrijdingsmiddelen en is de kans dat het aantal productiefolken terugloopt gering. Uitgebreide gegevens over het verenigen in voor- of najaar kunt u vinden in het boekje 'Het onderzoek op het landelijk proefbedrijf Ambrosiushoeve'. Dit boekje is verkrijgbaar bij de voorlichting en de imkervakhandel.

Varroabestrijdingsadvies najaar/winter 1989/1990

CAD voor Insektenbestuiving en Bijenhouderij

Stand van zaken

Het afgelopen voorjaar zijn er berichten geweest over meer of minder sterfte onder bijenvolken. Opmerkelijk was, dat het meldingen betrof die zeer plaatselijk voorkwamen. Tot op heden is er nog geen duidelijkheid over de oorza(a)k(en), ook niet of het vooral varroamijt of Nosema of een combinatie betrof. Dat de varroamijt bij bepaalde imkers tot sterfte van bijenvolken heeft geleid mag worden aangenomen, gezien de mate van besmetting van volken in Nederland. Alle bijenvolken in Nederland zijn besmet. Daarom moet vastgesteld worden dat er nog steeds te licht over de urgentie van varroabestrijding wordt gedacht. Als men enige jaren op een onjuiste wijze de bestrijding heeft

uitgevoerd, dan kan de finale klap goed aankomen. Volken kunnen dan snel doodgaan, maar - wat net zo ernstig is - de secundaire besmetting met virussen, bacteriën of Nosema is dan beslist mogelijk. Evenals in de voorgaande jaren volgen hier de adviezen voor de najaarsbehandeling.

Middelen voor Varroabestrijding

In het najaar is alleen chemische bestrijding van de varroamijt mogelijk. Bij chemische bestrijding dient er rekening gehouden te worden met de Bestrijdingsmiddelenwet. Deze wet bepaalt of een bepaald insecticide of fungicide voor de bestrijding van een bepaalde plaag of ziekte toegelaten kan worden. Voor het

juiste gebruik van toegelaten middelen is er een gebruiksvoorschrift voor elke toepassing. Ook voor Varroabestrijdingsmiddelen gelden er voorschriften. Wanneer u een middel toepast, werk dan precies volgens de gebruiksaanwijzing. Niet meer en niet minder van het middel toedienen. Het gebruiksvoorschrift is zo samengesteld, dat de kans op een effectieve bestrijding het grootst is. Van niet-toegelaten middelen is onder Nederlandse omstandigheden niet bekend of het middel voldoende effectief is. Ook over eventuele schade aan bijen en over gevolgen voor de gezondheid van de imker is dan weinig of niets bekend. In Nederland zijn tot nu toe alleen Folbex-VA en Perizin toegelaten. Wat de middelen betreft die recentelijk door de Ambrosiushoeve onderzocht zijn, kan gezegd worden dat de Commissie Toelating Bestrijdingsmiddelen zich nog niet heeft uitgesproken over de toelating hiervan.

Residuen

Naast de effectiviteit van het bestrijdingsmiddel is het noodzakelijk om gegevens te hebben over mogelijke residuën die kunnen ontstaan na het toepassen van een middel. De goede naam van Nederlandse honing staat op het spel, wanneer u zich niet houdt aan het gebruiksvoorschrift of niet-toegelaten middelen gebruikt.

Praktische tips bij het gebruik van Perizin

Om de risico's van chemische bestrijding met Perizin voor bijen, imker en honing zo klein mogelijk te houden staat hieronder nog een aantal praktische tips.

1. Gebruik bij de toepassing van Perizin de speciale doseerspuit. Oefen eerst met water buiten de kast, wanneer u er voor het eerst mee moet werken.
2. Verdunde Perizin is beperkt houdbaar. Bepaal eerst wat u nodig heeft, voordat u de vloeistof verdunt. Grote volken hebben 50 ml oplossing nodig en kleine volken 25 ml oplossing. Kleine volken zijn volken die 6 ramen of minder bezetten.
3. Gebruik handwarm water om het onderkoeld raken van bijen te voorkomen. Werk daarom ook bij een zo hoog mogelijke temperatuur. Bij voorkeur rond de 10 °C en in ieder geval niet beneden de 5 °C. Er mag geen broed meer aanwezig zijn. De maanden november, december en januari zijn het meest geschikt.
4. Behandel alle volken die u overwintert. Volken die niet behandeld worden, vormen een bron van infectie voor de volken in de omgeving.
5. Korven worden behandeld door deze voorzichtig om te keren en 25 ml oplossing van Perizin tussen de raten te gieten. Even wachten tot de vloeistof in het volk is gelopen.
6. Bewaar de Perizin waar het hoort: niet in de buurt van levensmiddelen (honing) maar in een afgesloten ruimte.

7. De tijd tussen twee behandelingen dient bij voorkeur zeven dagen te zijn. Indien de weersomstandigheden dit niet toelaten, mag deze periode langer zijn.
8. Vermijd contact van het middel met de huid. Draag eventueel plastic handschoenen. Niet eten of roken tijdens de behandeling van de volken met een bestrijdingsmiddel. Eventueel volken beroken om ze rustig te houden.

Melkzuur

Melkzuur is een stof die in de natuur in planten en dieren voorkomt. De stof is onderzocht op het effect op de varroamijt en voor de informatie hierover wordt verwezen naar het proevenboek van de Ambrosiushoeve.

Uit het onderzoek bleek dat het bij een juiste toediening mogelijk is om 95% van de mijten te doden zonder veel schade aan de bijen te veroorzaken. Een gunstig aspect van melkzuur is dat het een voor de mens relatief ongevaarlijke stof is. Mede daarom is melkzuur (links- of rechtsdraaiend maakt niet uit) op de lijst van uitzonderingen van de Bestrijdingsmiddelenwet gezet. Nadeel van melkzuur is dat de volken een aantal malen uit elkaar gehaald moeten worden, omdat elk raampje met bijen aan twee kanten bespoten moet worden. Verder is de werking op bijen zodanig, dat er in het voorjaar een verlies van gemiddeld een raam bijen zal optreden.

Werkwijze

1. Behandel de volken wanneer er weinig of geen broed is.
2. De buitentemperatuur moet 10 °C of meer zijn, anders verkleumen de bijen.
3. Draag plastic handschoenen bij het verdunnen en toedienen, omdat melkzuur de huid kan aantasten, en gebruik ook een ademkapje.
4. Maak een 15%-oplossing van melkzuur. D.w.z. 1 deel melkzuur op 5 delen water wanneer u uitgaat van melkzuur 90%. Gaat u uit van melkzuur 50% dan 3 delen melkzuur oplossen in 7 delen water.
5. Alle raten bezet met bijen bespuiten. Een plantenspuit is hiervoor geschikt. Per raamkant 5 ml oplossing verspuiten. De bijen zijn dan net nat.
6. De behandeling 4 maal uitvoeren met tussenpozen van ongeveer 4 dagen.
7. Hou enkele moeren in reserve. Door de intensieve behandeling is de kans aanwezig dat er een moeder sneuvelt.

Samenvatting

Behandel alle volken tegen de varroamijt met een in Nederland toegelaten middel volgens het bij het middel behorende wettelijk gebruiksvoorschrift. Bij goed weer kan een melkzuurbehandeling in het late najaar een alternatief vormen.

Resultaat 3/4 boekjaar Afdeling Handel

G. Henseler

Conform de toezegging in de Algemene Vergadering op 11 maart 1989, treft u hierbij de resultaten aan over de eerste negen maanden van het boekjaar 1988/1989.

We zijn helaas nog niet zover, dat de voorraad volledig op de computer geadministreerd wordt, zodat de (nieuwe) accountant op dit moment niet geheel achter de cijfers kan staan.

Een algehele voorraadopname is een dermate om-

vangrijk werk, dat daarvan in deze drukke periode afgezien moet worden. Uiteraard zal de controle van de voorraad wel een onderdeel uitmaken van het te zijner tijd (per 1-10'89) uit te brengen jaarverslag. Terugkomend op het huidige resultaat, kan geconcludeerd worden dat door een hogere omzet en een daling van de uitgaven de vooruitzichten voor het jaarresultaat hoopgevend zijn.

Resultaat	9 mnd/'86	9 mnd/'87	9 mnd/'88	9 mnd/'89
Inkomsten × 1000				
Bruto winst	150	200	196	230
Bijdrage Vereniging 7	7	4	-	
Opbrengst caravan stalling				3
	157	207	200	233
Uitgaven × 1000				
Personeelskosten	126	121	160	147
Huisvestingskosten	191	228	30	
Machine- en Inventariskosten	3	3	3	8
Kantoorkosten	11	12	10	6
Verkoop/Marktkosten	21	11	11	14
Autokosten	2	8	8	8
Financieringskosten	23	22	19	18
Accountantskosten	10	8	7	6
Overige Algemene kosten	5	5	4	4
	220	202	250	241
Resultaat 9 maanden:	-/- 63	+ / + 5	-/- 50	-/- 8

OPENDAG BIJENHUIS 14 oktober 1989

Het eerste wat u opviel toen u dit Groentje van uw deurmat opraapte was ongetwijfeld de felrode opdruk op de omslag. Misschien was uw onmiddellijke reactie: Opendag Bijenhuis . . . daar gaan wij heen!

Het kan ook zijn dat u zich pas na lezen van de tekst in het kadertje rechtsonder aangesproken voelde . . . of u hoort tot de meer bedachtzame groep lezers, die eerst wel eens wil weten wat 'ze' u allemaal te bieden hebben alvorens u aan uw huisgenoten voorstelt op 14 oktober een reis naar Wageningen te ondernemen. Tot welke groep u ook behoort: U BENT ALLEN VAN 10.00 TOT 16.00 UUR VAN HARTE WELKOM. Vergeet u niet de omslag mee te brengen want bij inlevering krijgt u in onze 'Bijenroeg', om bij te komen van de reis en alvast een beetje in de sfeer te komen, een

gratis consumptie en een plak heerlijke honingkoek! De omslag wordt in een grote ton gedeponeerd en u dingt mee naar een aantal zeer aantrekkelijke prijzen. De trekking wordt om 15.00 uur verricht door onze Algemeen Voorzitter.

En al valt u niet in de prijzen (want helaas . . . er is niet voor iedereen een prijsje) dan staat ons programma garant voor een heerlijke, gezellige 'bijenfamiliedag'.

- om 10.00 uur officiële opening door de locoburgemeester van Wageningen
- een expositie van de mooiste tekeningen en foto's van de heer A. Neve, u wel bekend van de maandelijkse rubriek 'Bijenplant in beeld'
- een aantal creatieve leden geven een demonstra-

tie van hun 'bij-hobby', zo toont o.a. de heer Nolst Trenité uit Velsen-Noord ons zijn collages van door bijen op dekkleedjes geproduceerde patronen van kit. Door het gebruik van sjablonen, door knippen, plakken en mengen van kleuren ontstaan abstracte kunstwerken!

- vertoning van films en videobanden
- demonstratie kunststraatfabrikage
- grote milieumarkt
- verkoop van heemplanten
- onze vernieuwde bijenhuis-expositie en onze drachtplantentuin in herfststooi
- rommelmarkt op de parkeerplaats voor het Bijenhuis; daar kunnen alle leden die iets 'te koop' hebben evenals degenen die op koopjes jagen naar hartelust 'aanrommelen'. U hoeft u hiervoor niet tevoren aan te melden, ieder die komt is welkom!
- om 15.00 uur de trekking van de prijzen in onze grote loterij
- om 16.00 uur einde van de Opendag.

Met de kinderen gaan we ook gezellige dingen doen, wat . . . dat verklappen wij nog niet. In de 'Bijenkroeg' is er volop gelegenheid elkaar te ontmoeten en sterke imkersverhalen uit te wisselen.

Imker ontdekt eigen foto op Bijenhuisexpositie

Het bezoek van subvereniging Oosterhesselen aan onze Bijenhuisexpositie leverde voor de heer Hamberg uit Schoonoord een extra verrassing op: aan de wand ontwaarde hij een uitvergroete foto van zijn bijenstal! Waarschijnlijk is de foto indertijd door de broer van de heer Hamberg aan mevrouw Rive ter beschikking gesteld. Om te bewijzen dat het wel degelijk om zijn stal gaat zond de heer Hamberg ons ter vergelijking een opname van zijn bijenstand.

Modelbijenstand , 't Zoemhukske' in Horst

In het Noordlimburgse Horst, vanwege de concentratie van agrarische onderwijs- en onderzoekinstellingen vaak het Wageningen van het Zuiden genoemd, runt de Imkersvereniging Horst e.o. sinds 1972 een fraaie modelbijenstand met uitgebreide bijen- en vliedertuin. Vanwege de toenemende belangstelling van imkersverenigingen om informatie naar opzet en organisatievorm van de modelbijenstand is dit artikel tot stand gekomen.

Ontstaan en geschiedenis

Medio 1969 werd het plan geopperd om in Horst een modelbijenstand met drachtplantentuin te verwezenlijken. Het gemeentebestuur schonk voor een bedrag van f 2500,- materialen en de imkers bouwden de bijenhal en legden de tuin aan. In de herfst van 1973 werd de stand door brand verwoest. De imkers staken wederom de handen uit de mouwen en voorjaar 1974 vond de officiële heropening plaats. Vanwege uitbreidingsplannen van het naburige sportveld moest de bijenstand eind 1983 verhuizen. De plannen werden op wat grotere schaal opgezet en met steun van de gemeente Horst, Rabobanken en het Ministerie van CRM werd het financieel plaatje ingekleurd. De gemeente Horst verstrekte een eenmalige waardeeringssubsidie van f 5600,-. In de wintermaanden herbouwden de imkers 't Zoemhukske op de nieuwe lokatie aan de rand van de roeivijver, en de hal werd uitgebreid met een demonstratieruimte van 8 bij 5 meter. In het voorjaar werd de drachtplantentuin met on-

geveer drieduizend vaste planten, heesters en bomen aangelegd. De eerste officiële handeling van de nieuwe rijksbijenteeltconsulent Dr.Ir.C.van Heemert was de feestelijke heropening op 8 juni 1984.

De bijenhal

De bijenhal is geheel van hout en voorzien van degelijk potdekselwerk. Het gebouw bestaat uit vier ruimtes. Allereerst de bijenstand, waar een 14-tal bijenvolken staan, te weten 6 honingvolken in Spaarkasten, 6 zevenramers en twee korfvolken waaronder een Zwanehalskorf. Achter de bijenstand is een ruime werkgang, wat bij cursussen erg handig is. Voorts bevindt er zich achter de bijenstand een kijkgang, van waaruit men de imker bij het nazien van de bijenvolken kan gadeslaan. Nieuw is de ruime demonstratieruimte voorzien van een schitterende vitrine met een

permanente tentoonstelling over oude imkermaterialen, produkten van de bij, de familieleden van de honingbij en een fraaie Ambrosiuskorf. Naast vergaderruimte dient het demonstratielokaal voor de ontvangst van excursies van scholieren en andere belangstellenden. In de bijenhal is voorts een werkruimte voor de beheerder-imker. Deze ruimte is voorzien van een moderne ratenkast.

De educatieve drachtplantentuin

De drachtplantentuin, bijna 3000 vierkante meter groot, bevat een uitgebreide collectie van meer dan 300 soorten planten, die voor bijen, hommels, kevers, zweefvliegers en vooral vlinders een goede voedselbron vormen. De borders van vaste en één- en tweejarige planten worden afgewisseld door singels van heesters en bomen. Het assortiment drachtplanten is samengesteld door de Studieclub Drachtplanten van de Horster Imkersvereniging, waarna hovenier Cees Bakker uit Horst-Meterik de tuinarchitectuur verzorgd heeft. Naast de heidetuin treft men aan de rand van de ronde leerhoek een mooie kruidenhoek aan. De paden zijn voorzien van boomschors. Bij droogte kan de tuin met behulp van een automatische regeninstallatie van het nodige vocht worden voorzien. Alle planten zijn voorzien van een naamplaatje met zoveel mogelijk de Latijnse en Nederlandse namen erop. Bezoekers noteren de namen van de planten die ze mooi vinden, kopen deze bij een tuincentrum en planten ze in hun tuin. Zo draagt een drachtplantentuin bij tot verbetering van de bijenweide. Een uitvoerige beschrijving van het assortiment planten treft men aan in een speciale tuingids van 't Zoemhukske. In het voorjaar verzorgen de actieve leden van de imkersvereniging het grote onderhoud, waarna een groep van ijverige gepensioneerde imkers het schoffelen en wieden gedurende de zomer voor hun rekening nemen. Indien noodzakelijk bieden leerlingen en docenten van de Biologische School uit Horst ook nog ondersteuning aan. Om een willekeurige greep uit het assortiment te doen, we treffen er 5 soorten winterharde geranium aan, 6 soorten ereprijs, 4 soorten zilverkaars en 7 soorten linde waaronder de op jonge leeftijd reeds bloeiende *Tilia moltkei* (de favoriet van Ir. Mommers, oud-rijksbijenteeltconsulent). De tuin biedt vanaf het vroege voorjaar tot laat in de herfst een schat aan bloeiende bijen- en vlinderplanten, waarbij de hoofdbloei in de zomermaanden valt.

Voorlichtingsactiviteiten

Een vaste groep rondleiders ontvangt gedurende het bijenseizoen groepen leerlingen van scholen, personeelsverenigingen etc. Speciaal voor scholen is er een bijenpracticum, met bijbehorend boekje, samengesteld. Door middel van zien, ruiken, proeven en horen ervaren de kinderen een aantal aspecten van het bijenleven. Van 15 mei tot en met 15 september is 't Zoemhukske elke zondagmiddag van 14.00–17.00

bemand door twee imkers, die aan de bezoekers voorlichting geven over bijen en drachtplanten. Ook cursussen voor beginnende en gevorderde imkers worden op de bijenstand van 't Zoemhukske gegeven. In de zomermaanden wordt op regelmatige tijden aan de imkers uit de regio studie- en imkerpraatbijeenkomsten gehouden. Grote publieke belangstelling trekken jaarlijks de demonstraties honingslingeren. Behalve voor de doordeweekse excursies is de toegang tot 't Zoemhukske en de tuin gratis.

Stichtingsvorm

Vanaf het begin is het gehele object van modelbijenstand en drachtplantentuin ondergebracht in een aparte Stichting. De Stichting heeft een bestuur van drie personen (voorzitter, secretaris en penningmeester), die dezelfde functie bekleden in het bestuur van de Imkersvereniging Horst e.o. Immers de Stichting verleent aan de Imkersvereniging het exploitatierecht onder verantwoordelijkheid van het Stichtingsbestuur. Financieel gezien staat de modelbijenstand daardoor onafhankelijk van de Imkersvereniging. De exploitatie van het object drukt daardoor niet op de contributie der leden, integendeel, wegens verleende diensten kan de Stichting bij een positief saldo de vereniging een donatie geven.

Een bezoek aan Noord-Limburg: de moeite waard!

In Noord-Limburg ligt Horst, dat vanwege zijn grote verscheidenheid aan agrarische activiteiten van nature ondernemend mag worden genoemd. Ook bezit Horst te midden van fraaie natuurgebieden twee bekende recreatieparken t.w. Loohorst en Meerdal. Op slechts 12 kilometer afstand vindt u de Kastuinen van Arcen. 't Zoemhukske zelf is gelegen in de Kasteelse Bossen aan de rand van een grote roei- en visvijver met daarnaast een wandelgebied, waarin vertoeven een rustgevende tijdspassing is. 't Zoemhukske is bewegwijzerd vanaf restaurant 'De oude lind' en ligt achter de kasteelboerderij. Voor inlichtingen kunt u contact opnemen met dhr. W.van der Aa, Grubbenvorsterweg 49, 5975 RA Vennum. Tel. 04767-2041. Voor excursies in groepsverband kunt u zich wenden tot mw. L. Cox, Pr. Margrietstraat 5, 5961 BK Horst. Tel. 04709-3213.

Stichtse honingkeuring in Amersfoort op zaterdag 16 september

De Stichtse Honingkeuring wordt dit jaar georganiseerd door de bijenvereniging Soest-Amersfoort. Dit van ouds bekende evenement vindt plaats op een wel zeer geschikte plaats, n.l. op het Centrum voor Natuur en Milieu 'Schothorst'. Op het landgoed Schothorst is veel te zien en als natuurpark is het een unicum in de wijde omgeving. Nu wij hier ook de Stichtse Honingkeuring organiseren mag een rechtgeaard imker daar zeker niet wegblijven! Ook de familieleden van de imker kunnen zich daar trouwens zeer goed vermaken. Op het uitgestrekte terrein is er voor elk wat wils. Naast een replica van een vroeg-middeleeuwse boerderij zijn er bijvoorbeeld ook Galloway runderen uit Schotland te zien. Er zijn amfibieën en reptielen in speciale onderkomens, zeer grote aquaria, een bijentuin, een insectentuin en nog veel meer. De tentoonstelling over het ontstaan van het Nederlandse landschap vanaf de pré-historie is er op die datum ook te zien. Imkers die bijen of overtollig materiaal te koop hebben zijn er welkom. U kunt uw waren kosteloos uitstellen op een van de gezellige plekjes van het terrein. De bekende stands met bijenteeltmateriaal zullen ook nu niet ontbreken. U kunt van 09.30 tot 10.30 terecht voor het inleveren van uw honing. Ook zelfgemaakte werkstukken, die met onze bijen en hun produkten te maken hebben, zijn zeer welkom. Voor deze 'vrije vormgeving' is een speciale jury samengesteld. Naast zuivere was, waar ook weer eer mee te behalen valt, introduceren wij nu ook een categorie 'wasprodukten'. Objecten gemaakt van bijenwas zullen door die jury op originaliteit en uitvoering worden beoordeeld.

Het natuurpark 'Schothorst' ligt in de wijk Hoogland aan de Schothorsterlaan. Vanaf Amersfoort is Hoogland op de normale wijze aangegeven. In de wijde omgeving van het park wijzen de borden u verder de weg.

37ste Eper Bijen- en Honingmarkt

C.F. Morel

Mochten we dit jaar zeer veel zomerse dagen achter de rug hebben, waardoor de bijen volop de kans kregen om het benodigde voedsel te halen, in tegenstelling tot vorig jaar moesten we dit jaar genoeg

nemen met een bedekte hemel en zelfs begon de markt met een stevige bui. Toch is het gedurende de uren dat de markt geopend was grotendeels droog gebleven.

Om zeven uur waren de eerste handelaren reeds aanwezig op de markt. Evenals voorgaande jaren werd de markt officieel geopend omstreeks 10 uur, deze keer niet door de burgemeester, maar door mw. E. Blaak-Schuitevoerder, daar de gemeente sinds enkele dagen zonder burgemeester zit. Na de opening toonde mw. Blaak zeer veel belangstelling voor de imkerij door zich uitgebreid door het bestuur van de bijenvereniging te laten voorlichten tijdens een wandeling over de markt en langs de vele te koop aangeboden bijenvolken.

De prijzen van bijenvolken bleken hoger te liggen dan de prijzen die vorig jaar werden betaald. Kastvolken gingen afhankelijk van de grootte weg voor prijzen die lagen tussen de f 100,- en f 200,- terwijl zesramers nog f 65,- - f 90,- opbrachten. Korven werden verhandeld voor f 70,- - f 80,- gulden. Zoals gebruikelijk was de aanvoer van zesramers het grootst, ongeveer 40 volken.

De aanvoer van honing was dit jaar ongeveer 1400 pond, waarvan volgens onze waarneming ongeveer de helft is verkocht aan het honingminnende publiek. Evenals vorig jaar had M. Blijderveen uit Kesteren weer de grootste aanvoer van bijenvolken, namelijk 22 volken en kreeg hiervoor de uitgelofde eerste prijs. Opvallend was dit jaar de grote aanvoer van verschillende kunststofkasten. Zeer verheugd waren wij, dat dit jaar meer standplaatsen bezet waren dan vorig jaar. Tevens bleek dat enkele kramen van vaste bezoekers een uitbreiding hadden ondergaan.

Van de kant van de krant bleek ook meer publiciteit aan de honing- en bijenmarkt gegeven te zijn hetgeen ook duidelijk merkbaar was. Zowel de dag voor de markt als erna stonden er artikelen over de markt in het provinciaal dagblad, waarbij de heer Van Dam wel bijzonder werd belicht als zijnde een van degene die van het begin af aan van het bestaan van de Eper Bijenmarkt deze heeft bezocht.

Opvallend was dit jaar dat niet minder dan zeven 1ste prijzen A werden toegekend voor de keurmeesters van de honing. Dit is misschien het gevolg van een groter aanbod ter keuring. Het waren de heren B. van der Laan uit Emmeloord (2x), C.van Holland uit Veenendaal (2x), T.S. Dijkstra uit Emmeloord (2x) en W. Groenewold uit Deventer, die deze prijzen in ontvangst mochten nemen. Behalve kramen met imkersartikelen waren er ook kramen aanwezig, waar zaden en bollen werden verkocht en waar bloemschikken werd gedemonstreerd; daarbuiten had de vereniging een kraam in eigen beheer voor de verkoop van imkersprodukten en het verstrekken van informatie. De demonstratiekast trok veel belangstelling.

De eerstvolgende, de 38ste Eper Honing- en Bijenmarkt, wordt gehouden op woensdag 1 augustus 1990.

Verbetering bijenweide

Ko Zoet

Door de bijenhoudersvereniging Bunnik/Houten e.o. is een bijdrage geleverd aan de verbetering van de bijenweide en het milieu in deze gemeente. Aan de gemeente Bunnik zijn in het voorjaar 1988 430 heesters ter beschikking gesteld, ter verbetering van de bijenweide in de zomermaanden. *Rhamnus frangula*, ook wel vuilboom of sporkenhout genoemd, werd voor dit doel gekozen. Deze heester geeft veel nectar. Ze zijn door de dienst Gemeentewerken geplant in de groenzone van het plan Dalenoord te Odijk.

Uit: 'Bijennieuws', Bunnik/Houten e.o.

Zwolle pakt het aan

Ko Zoet

Vaak is op onze vergaderingen, in het Groentje en in ons eigen blad 'Het Vliegget' de noodzaak van verbetering van onze bijen door selectie ter sprake gekomen. Het is duidelijk dat echte selectie voor de kleine imker erg tijdrovend is en dat de resultaten vaak zullen tegenvallen.

Een alternatief is dan geselecteerd materiaal van elders betrekken en dat betekent meestal koninginnteelt. In 1987 organiseerde onze vereniging daartoe een regionale omlarfdag. De dag zelf was geslaagd, maar de resultaten waren erg teleurstellend. In de eerste plaats was het niet verstandig het feitelijke omlarven over te laten aan een ieder afzonderlijk; een volgende keer zal dit door ervaren omlarvers gedaan moeten worden. In de tweede plaats was de voorbereiding en uitvoering van de koninginnteelt bij lang niet iedereen optimaal. Wij stellen ons daarom voor in 1989 opnieuw een omlarfdag te houden en deze winter met geïnteresseerde imkers een aantal keren bij elkaar te komen om de gehele teelt zorgvuldig voor te bereiden. Voor de goede orde 'selectie is niet aan een bijenras gebonden' en we zullen dan ook streven naar een gevarieerd aanbod van geselecteerd materiaal.

In de actieve subvereniging Zwolle wordt een cursus boekbinden voorbereid, waardoor imkers samen één of meerdere jaargangen van het Groentje kunnen inbinden.

Er was ook in 1988 een werkdag op de heide van het Overijssels Landschap. Tegelijkertijd was dit een plezierige gemeenschappelijke activiteit, een bijdrage aan natuurbeheer en een kleine verbetering van de dracht.

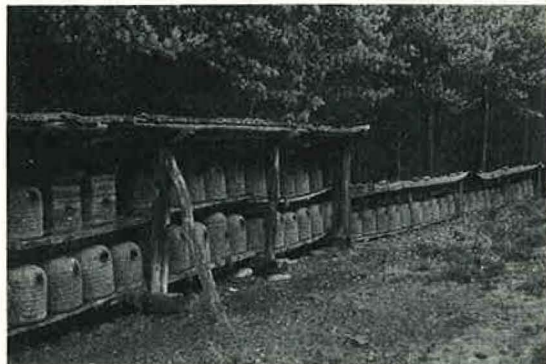
De Groepshoningkeuring binnen de groep Overijssel-West, georganiseerd door Zwolle, werd een groot succes. De wisselbeker werd binnengehaald dankzij het geweldige puntentotaal van Arie Hartman.

Uit: 'Het Vliegget', Bijenteeltvereniging Zwolle e.o.

Unieke 2 1/2 uur durende kleurenfilm over de heideïmkerij

J.J. Speelziek

Gedurende mijn militaire carrière heb ik vele malen langdurig moeten toeven op de Lüneburgerheide, waaronder het grotendeels uit heidevelden bestaande militaire oefenterrein Bergen, als ook in Seedorf bij Zeven, waar een groot contingent Nederlandse troepen is gelegerd. Hier binnen de driehoek Hannover-Hamburg-Bremen lag eens het immens grote heideareaal, waaronder de Lüneburgerheide, waar de korfïmkerij tot zo'n grote bloei kwam. De kostbare heideraathoning werd er tegen hoge prijzen afgezet aan de inwoners van die omliggende grote steden. Op circa 10 km ten oosten van Zeven, bij het plaatsje Sittensen, halverwege de autobaan Bremen-Hamburg, ligt het dorpje Klein-Meckelsen.

Grootïmkerij Klindworth

Daar, op de voormalige heidevelden, de Moorheide, bevindt zich nog altijd de grootïmkerij Klindworth, een imkerij met rond 1000 korfvolken van het typische Lüneburger model (Lüneburger Stülper). Deze imkerij werd meer dan een halve eeuw geleid door Georg Klindworth Sr., bijgestaan door de gezinsleden, met name zijn zoon Georg Jr., die verleden jaar op 7 maart, de datum waarop zijn vader op 81-jarige leeftijd overleed, het bedrijf overnam. Daar de Lüneburgerheide mij nagenoeg even bekend is als de heidevelden op de Veluwe, had ik tot aan het midden van de zeventiger jaren contact met vele van de daar aanwezige korfïmkers. Toen waren er nog maar 10 imkers met meer dan 50 bevolkte korven en slechts een drietal met meer dan 200 korfvolken. Hun wijze van imkeren vertoonde veel overeenkomst met die van de oude Veluwse korfïmkers, waaruit de conclusie gerechtvaardigd is, dat mijn liefde nog altijd uitgaat naar de korfïmkerij, weliswaar meer uit nostalgische overwegingen. Het schokte mij dan ook, dat ik onlangs vernam dat de bekwame imkermeester Klindworth was heengegaan. In de nazomer had hij toentertijd een aanzienlijk deel van zijn korven gestationeerd op de

uitgestrekte heidevelden van het oefengebied Westelijk Bergen. De bekwame wijze waarop deze oude meester met zijn bijen omging heeft altijd een diepe indruk op mij gemaakt. Niet ten onrechte memoreerde ik hem toen in mijn boekje 'Korfimker, eens een beroep, thans een hobby'. Het was in die dagen, dat ik dankzij een landgenoot, werkzaam op het 'Landesinstitut für Bienenforschung' te Celle in het bezit kwam van het oude basisboek van de Lüneburger imkerij, 'Hauptstücke aus der Betriebsweise der Lüneburger Bienenzucht', de vervolmaakte vierde uitgave, geschreven door Georg Heinrich Lehzen. Nu de heide jaarlijks in kwantiteit en kwaliteit zo sterk achteruit gaat, is het duidelijk dat het niet lang meer zal duren aler zowel de heide als de korfimkerij definitief tot de historie behoort. De grote liefde van de korfimker, alsmede zijn bekwaamheid om in wezen met eenvoudige middelen zoveel (heide)honing te oogsten, zal ons dan nog slechts uit de schaarse literatuur bijblijven.

Een filmdocument over de heideïmkerij

Groot was mijn vreugde, toen ik in een Duits imkersblad las, dat er een filmdocumentatie was gemaakt van de heideïmkerij in Nedersaksen. De voorbereidingen, met name het verwerven van de benodigde fondsen, de opnamen, montagewerkzaamheden en de samenstelling van begeleidende teksten, vergden ongeveer 10 jaren. De opnamen, waarmee het filmteam van het 'Institut für den Wissenschaftlichen Film' uit Göttingen was belast, werden gestart in augustus 1987. Hierin stonden de imkermeester Klindworth, zijn gezin en imkerij centraal. Alle opnamen zijn origineel; weliswaar is de oude ladderwagen, waarop de korven in vroeger tijden werden vervoerd, vervangen door de auto, terwijl plastic honingemmers eveneens in het filmbeeld voorkomen.

Samenstelling film

De complete serie over de heideïmkerij met korven bestaat uit een achttal aparte films, te weten:

- Voorjaarswerkzaamheden: 15,5 min.
- Voorbereidingen op de zwermperiode: 14min.
- Werkzaamheden bij het afkomen van de voorzwermen: 13min.
- Werkzaamheden bij het afkomen van de nazwermen: 25,5 min.
- Zomerwerkzaamheden tijdens de bloei van de heide: 21,5 min.
- Herfstwerkzaamheden: 21min.
- Oogsten van de heidehoning: 13min.
- Waspersen: 19,5 min.

De totale lengte van de fraaie kleurenfilms bedraagt bijna 2½ uur. Elk van de acht films is voorzien van begeleidende tekst, waarin o.a. opgenomen het gesproken woord tijdens de film, dit alles samengevat in boekvorm. Het geheel is van historische betekenis, en heeft een grote instructieve waarde. De liefde van de imkermeester tot zijn volken komt hier duidelijk uit de verf.

Een unieke film, ook voor Nederland

Ook de heideïmkerij in ons land beschikt over een rijke historie; denken we alleen maar aan de grote bijenmarkt in Veenendaal, waar in 1863 nog 5235 korfvollen werden aangevoerd. Daarom zou het een goede zaak zijn als de organisaties, met name de VBBN, gezamenlijk er moeite voor zouden doen deze unieke film aan te kopen, zodat we gedurende het aanstaande winterseizoen nog eens met genoegen naar echte heideïmkers kunnen kijken.

Rectificatie Bijenlimerick

In het juli-augustusnummer van het Groentje is een limerick geplaatst, die, zoals de heer L. van der Does ons schreef, niet van zijn hand was. De redactie biedt hierbij de heer Van der Does haar excuses aan. Genoemde limerick werd geschreven door de heer J. de Graaf uit Andel.

Nieuwe videofilm te leen in het Bijenhuis

Het assortiment videobanden dat te leen is in het Bijenhuis is onlangs uitgebreid met een exemplaar van 'Die Sprechstunde: Gesundheitsküche-Honig', een Duitstalige informatiefilm van 45 minuten.

Freek Visser is bezig een propaganda-videoband van 8 minuten te vervaardigen, voor doorlopende vertoning tijdens exposities, manifestaties e.d.

Als geheugensteuntje en om u op een idee te brengen bij het samenstellen van het winterprogramma volgt hieronder een lijstje van de beschikbare banden:

- 3 exemplaren van 'Ja Natuurlijk' duur: 50 minuten, zeer geschikt voor vertoning op voorlichtingsavonden over bijenteelt.
- 2 ex. van de jubileumfilm, gemaakt t.g.v. het 50-jarig bestaan van de VBBN met o.a. opnamen van de imkersdag te Assen.
- 2 ex. van 'Het Boeiende Bijenleven' van Freek Visser. In deze film komen ook veel imker-technische zaken aan de orde. Er is op ingenieuze wijze in de bijenkast gefilmd, wat veel mooie beelden opleverde.
- 3 ex. van 'The monk and the honeybee' Engelstalig, duur: 3 x ½ uur (op één band). Een film over het leven en het werk van Broeder Adam, de teler van de bekende 'Buckfastbij'.
- 1 ex. van 'Die Sprechstunde Gesundheitsküche-Honig', Duitstalig, duur: 45 minuten.
- 5 ex. van het algemene propagandafilmpje van Freek Visser, duur: ong. 8 minuten.

Alle banden kunnen geleend worden tegen vergoeding van de portokosten (f 4,50 voor één band). Tijding reserveren is aan te raden.

Cursussen

In december zal in Berlicum een 'bijencursus voor gevorderden' van start gaan onder leiding van Diny Frederix en Jan Charpentier. Deze cursus bestaat uit 12 theorie- (op maandag of donderdag) en 5 praktijklessen (op zaterdag/zondag) en worden gegeven onder auspiciën van de MAS in Boxtel. De cursuskosten bedragen ± f 180,-. Deelnemers moeten een beginnerscursus gevolgd hebben of minimaal 4 jaar praktijkervaring als imker hebben. Opgave en inl. bij: Jan Charpentier, Laar 45, 5258 TJ Berlicum. Tel. 04103-20391. Bij aanmelding voorkeur uitspreken voor donderdag of maandag.

Cursuscyclus Varroa- en Nosemabestrijding.

De Bijenhoudersvereniging Utrecht e.o. organiseert in Utrecht 3 cursusavonden (10 oktober, 14 november en 9 januari om 20.00 uur) over Varroa- en Nosemabestrijding. Alle thans gebruikte varroa/nosema bestrijdingsmethoden en hun toepassingen, zowel chemische als niet-chemische/biologische methoden worden besproken. Eén avond: behandeling met chemische middelen tegen de varroamijt, eventueel in combinatie met niet-chemische behandelingsmethoden door A.de Ruiter. Eén avond: arrestraammethode door Henny vd. IJssel en mierenzuurbehandeling door Theo de Ronde. Eén avond: behandeling tegen Nosema en de relatie Nosema-Varroa door Rob Veldhuizen. De kosten bedragen f 25,- per deelnemer, na aanmelding over te maken op giro 23.97.268 t.n.v. Bijenhoudersvereniging Utrecht e.o. onder vermelding van 'cursuscyclus'. Leden van de subvereniging Utrecht kunnen gratis deelnemen. Opgave en inl. bij: Janny de Leeuw. Tel. 030-937539.

Het Agrarisch Cursus Comité 'Hollands Midden' organiseert bij voldoende deelname in jan./febr. een beginnerscursus bijenteelt. Inl. bij: Streekschool voor Land- en Tuinbouw, Drechterwaard 16, 1824 EX Alkmaar. Tel. 072-610485. Nadere informatie volgt in het november- of decembernummer.

Op 23 april j.l. overleed op 79-jarige leeftijd onze mede-imker

C.J. BERG

Hij was sinds vele jaren lid van onze vereniging.

Bestuur en leden
subvereniging Harderwijk/Hierden

Op karwei voor een komend festijn in onze dorpsgemeenschap overleed op 29 juli 1989 geheel onverwacht onze sympathieke imkercollega

BEREND BREMER

Hij werd slechts 64 jaar. Wij zullen zijn parmantige aanwezigheid en zijn verhalen, die doorspekt waren met vele typische uitdrukkingen in de Drentse taal, heel erg missen. Onze oprecht deelneming gaat uit naar zijn familie.

Bestuur en leden
subvereniging Oosterhesselen

Op 9 augustus is op 71-jarige leeftijd overleden

JACOB LODEWIJK

Wij zijn dankbaar voor wat Jaap voor onze vereniging heeft betekend. Wij zullen hem heel erg missen. Ons medeleven gaat uit naar zijn vrouw en kinderen.

Bestuur en leden
subvereniging Steenwijk e.o.

Op 21 juni is na een kortstondige ziekte op 68-jarige leeftijd overleden ons trouwe lid

PETER VAN URK

Onze oprechte deelneming gaat uit naar zijn familie en vrienden.

Bestuur en leden
subvereniging Steenwijk e.o.

Op 10 juli 1989 overleed op de leeftijd van 50 jaar ons lid de heer

GERRIT VAN DE VEEN

Wij zullen hem blijven gedenken als een enthousiast imker. Onze gedachten gaan uit naar z'n vrouw en kinderen, die we sterkte toe wensen om dit verlies te kunnen dragen.

Bestuur en leden
subvereniging Nijkerk

Op 5 juli 1989 overleed ons bestuurslid

COR VOS

Hij mocht slechts 43 jaar worden. Cor was onze marktmeester tijdens de bijenmarkt, hij was een goed imker, maar bovenal was hij een vriendelijk mens. Altijd belangstellend voor de ander, altijd bereid te helpen. Wij zullen hem missen. Ons medeleven gaat uit naar zijn vrouw en kinderen en verdere familie.

Bestuur en leden
subvereniging Bussum e.o.

imkers agenda

8 en 9 september Hilvarenbeek

Open Dag op de Ambrosiushoeve. Voor inl. 013-425888.

9 september Bussum

Bijenmarkt in de Bijentuin aan de Huizerweg te Bussum. De markt duurt van 10.00–16.00 uur. Inl. bij: dhr. P. Loven. Tel. 02159-15793.

9 september Haren

6e Regionale Noordelijke Honingkeuring op de Hortus de Wolf te Haren (Groningen). Inl. bij: J. Kwebeman. Tel. 05907-2836.

9 september Renkum

Renkumse Bijen- en Natuurmarkt van 10.00–16.00 uur in en om café Vd. Born, Kerkstraat 30 te Renkum. Zie het jubinumnummer blz. 199.

9 t/m 17 september Haren

Tentoonstelling op de Hortus de Wolf te Haren (Groningen). Inl. bij: J. Kwebeman. Tel. 05907-2836.

16 september Ugchelen

Bijenmarkt in het Dorpshuis. De markt duurt van 08.00–17.00 uur. De honingverkoop begint om 11.00 uur. Inl. bij: B. Zweers. Tel. 055-336044.

16 september Amersfoort

Stichtse Honingkeuring, op Landgoed de Schothorst te Amersfoort. Inl. bij: mw. Joor-Kroes. Tel. 02155-24306.

23 september Eerbeek

Honing- en Bijenmarkt in café/rest. 'De Korenmolen' te Eerbeek. De markt duurt van 09.00–17.00 uur. De officiële honingverkoop begint om 11.00 uur. Inl. bij: 'De Korenmolen'. Tel. 08338-51331.

23 en 24 september Leiden

Tentoonstelling 'Beestenspul' in de Groenordhallen aan de Willem de Zwijgerlaan te Leiden. De subvereniging zal hier aanwezig zijn met een stand. Bezoekers kunnen zelf kaarsen trekken. Inl. bij: mw. vd. Pavert. Tel. 071-220378.

29 september Leiderdorp

De heer J.D. Kerkvliet, van de Keuringsdienst van Waren te Haarlem, zal spreken over honing. In het bijzonder zal hij aandacht schenken aan residuën die mogelijk met bestrijdingsmiddelen tegen de varroamijt in de honing terechtkomen. Deze avond vindt plaats in Wijkcentrum 'Zijkwartier', Van der Marckstraat 19 te Leiderdorp. Inl. bij: mw. vd. Pavert. Tel. 071-220378.

30 september Zutphen

Markt voor honing, milieu, drachtplanten, nieuwe en gebruikte imkersartikelen op de Schupstoel te Zutphen. De markt duurt van 10.00–16.00 uur. Inl. bij: J. Tempelmans Plat. Tel. 05750-24829.

5 oktober Wageningen

Hedendaagse bijenteelt in Polen. Lezing door dr. Andrzej Jedruszuk van het Veterinair Instituut bij Poznan. Vertaling door mevr. dr. T. te Kronnie. Aanvang: 20.00 uur. Laboratorium voor Entomologie, Binnenhaven 7, Wageningen.

7 oktober Hilvarenbeek

Jaarvergadering van de 'Vrienden van Ambrosiushoeve' op de Ambrosiushoeve te Hilvarenbeek. De vergadering begint om 10.00 en duurt tot ± 15.00 uur. Inl. bij: secr. mw. M. de Haan, Maasdijk 7, 5317 KP Nederhemert. Tel. 04185-334.

14 oktober Wageningen

Open Dag VBBN in het Bijenhuis. Zie elders in dit blad.

15 en 16 oktober Lisse

Ook dit jaar zal de subvereniging Leiden present zijn op de Nationale Bloembollenmarkt te Lisse. Bezoekers kunnen zelf kaarsen trekken. Inl. bij: mw. vd. Pavert. Tel. 071-220378.

28 oktober Amsterdam

Themadag in het clubgebouw op het nieuwe bijenpark van de subvereniging Amsterdam, Schimmelpenninck van der Oijenweg en duurt van 9.45–15.30 uur. Zie Groentje juli/aug. blz.238.

3 november Kortenhoeft

Symposium 'Chemisch Gewasbeschermingsonderzoek, nu en in de toekomst'. Op het programma staan inleidingen door onderzoekers van de Landbouw Universiteit, het Instituut voor Planteziektekundig onderzoek en Duphar BV (de organisator). Deze dag vindt plaats in Congrescentrum 'De Dobber' te Kortenhoeft. Aanvragen van een programma en aanmeldingsformulieren bij: Duphar, 's-Graveland. Tel. 035-68200.

11 november Hilvarenbeek

Werkdag arboretum door 'Vrienden van Ambrosiushoeve'.

11 november Kampen

Groepshoningkeuring Overijssel West te Kampen. Nadere gegevens omtrent opgave en plaats volgen in het Groentje van oktober.

16 november Ambrosiushoeve

Themadag voor tuinders. Nadere informatie volgt nog.

24 november Leiderdorp

De heer A.M. Millington Ward zal deze avond een lezing houden over koninginneteelt in Wijkcentrum 'Zijkwartier', Van der Marckstraat 19 te Leiderdorp. Inl. bij: mw. E. vd. Pavert. Te. 071-220378.

16 december Ambrosiushoeve

Themadag voor imkers.

SPEURBIJTJES

Opgave schriftelijk. Tarief: 20 woorden f 7,50, elk woord meer 35 cent; te voldoen bij vooruitbetaling door storting op giro 846801 t.n.v. VBBN Wageningen.

TE KOOP: RVS 3 BK-slinger + RVS aftapvat 25 kg. Tel. 023-254309 (Haarlem).

TE KOOP: mooie bijenvolken. F. Vermaning, St.Nicolaasga (Fr.). Tel. 05134-2296 b.g.g. 2126.

TE KOOP: enkele prima bijenvolken in Simplexkasten of ook zonder kast op ramen. J.M. Oskam, Rosmalen. Tel. 04192-13219.

TE KOOP: enkele Carnica koninginnen met bijen; nog enkele flesjes Perizine voor f 10,- (cumafos). Gevraagd: honingslinger. Tel. 05978-46621 (Nieuwe Pekela).

TE KOOP: koolzaadhoning in emmers van 15 kg. J. Smit, Winterswijk. Tel. 05430-15302.

TE KOOP: wegens omstandigheden 2 bijenvolken met 3 Spaarkasten, honingslinger en alle materialen in één koop f 200,-. Tel. 020-139281 (Amsterdam).

TE KOOP: een aantal Carnicavolken (F1 en F2) op ramen of in kasten. J. Smit, Winterswijk. Tel. 05430-15302.

BIJENSTAND Fa. H.T. VAN DAM & ZN., JUBBEGA (Fr.), ☎ 05165 - 13 82

kan U alles leveren voor de moderne bijenteelt.

Kunstraat, bijenwoningen en onderdelen uit eigen werkplaatsen. Door eigen steeds grotere importen van diverse gereedschappen steeds bij ons de laagste prijzen. Tevens voor **weder-verkoop** diverse kleuren meubelwas en honing van de fijnste kwaliteiten.

Vraagt onze prijscourant van materialen en/of meubelwas en honing even aan. Wij zenden U die gaarne gratis toe.

Wij komen weer op de te houden Bijenmarkten.

TE KOOP ná 13 augustus: sterke, gezonde bijenvolken op ramen. Harry Alting, Swifterbant. Tel. 03212-2378.

TE KOOP: Carnica's van geselecteerde volken. Koninginnen, 5-raams en 3-raamsvolken. Inl. per briefkaart aan: Elze Postma, Hoofdweg 23, 9796 PB St. Annen.

TE KOOP: een aantal gebruikte originele WBP Spaarkasten van het Bijenhuis voor de halve prijs. J. Smit, Winterswijk. Tel. 05430-15302.

TE KOOP: i.g.s.z. complete bijenkasten, 4 Spaar- en 3 Simplexkasten. Totale prijs f 600,-. C. Meulpolder, Clara's Pad 50, Heinkenszand. Tel. 01106-3023.

TE KOOP: bijenvolken in Spaarkasten met gaasbodem, in prima staat. J. Ellenkamp, Wichmondseweg 20, Hengelo (Gld.). Tel. 05753-1610.

TE KOOP: honing. Tel. 02998-1909 (Middenbeemster).

TE KOOP: bijenstal voor 2 kasten, prijslijst Bijenhuis no. 12490. In zeer goede staat. Tel. 03404-18002 (Zeist).

TE HUUR: Lago Maggiore, Italië. Vacatiebungalow. Tel. 05920-42115.

TE HUUR: gerieflijk verbouwd voorhuis van hobbyboerderij, voor weekend en vakantie, bij bos, fietsen aanwezig. Tel. 05296-2939 (Punthorst).

Wie heeft voor mij het boek 'DE HONINGBLIJ' van Von Frisch te koop. J. Slooten, Jonkerlaantje 40, 1135 TM Edam.

Waarom blijft u klagen over een

slecht geheugen?

VERGEET NOOIT MEER gezichten, namen, adressen, data, getallen, enz. door onze unieke cursus voor succesvolle geheugentraining!

Ontdek het geheim van een STERK GEHEUGEN en hoe u bijv. vreemde talen veel sneller kunt leren.

BON voor een GRATIS prospectus!

BT

Naam en adres:

Zenden aan: MEMOSCHOOL, Antwoordnummer 465,
2060 VE BLOEMENDAAL * geen postzegel nodig!

bijenstand Bert en Tina Pranger
eexterweg 9
9468 TG Annen
05922-1826

"niet de grootste, wel de goedkoopste"

VARROAMIJT BESTRIJDEN?

In de nieuwe uitgave van Lagra uitgeverij uit Zevenaar wordt beschreven door de imker S.G. Lijftogt, hoe hij met het Varroamijt-probleem omgegaan is en nog omgaat. Hoe hij denkt, na intensieve bestudering en uitproberen, het kwetsbare karakter van deze gevaarlijke aantaster aangetoond te hebben.

En vanuit deze situatie de bestrijding ter hand heeft genomen.

Een bestrijding zonder gif!

Door onder andere bijen in een zeer gevarieerd drachtplantengebied te laten leven en de zwermfunctie tot z'n recht te laten komen, kan het varroa-probleem beheersbaar worden gemaakt.

Dit alles is in begrijpelijke taal gebundeld in het boekje met de titel:

Het kwetsbare bestaan van de varroa-mijt.

Eigenlijk voor elke imker verplichte kost, want iedereen heeft baat bij oplossingen voor het grote probleem.

Het boekje is te verkrijgen bij het Bijenhuis te Wageningen en kost f 19,50.

Ook kunt U bestellen door het invullen van onderstaande bon door deze samen met een betaalcheque ter waarde van f 22,50 op te sturen naar Lagra Uitgeverij, postbus 7, 6900 AA Zevenaar. Tevens kunt U bestellen bij Lagra Uitgeverij te Zevenaar door f 22,50 (incl. verzendkosten) over te maken op Rabobankrekening 32.79.48.752 van Lagra Uitgeverij te Zevenaar, onder vermelding van 'Boekje Varroa'. Groepskortingen op aanvraag.

Hierbij bestel ik het boekje 'Varroa'.

Bestelbon	Naam _____	 LAGRA UITGEVERIJ ZEVENAAR Helhoek 30, 6923 PE Groessen, postbus 7, 6900 AA Zevenaar, telefoon (08360) 9 65 57
	Adres _____	
	Postcode _____	
	Woonplaats: _____	
	Datum: _____ Handtekening _____	

S L E C H T S E E N M A L I G

Geef uzelf of uw partner een goudkleurig

VERENIGINGSHORLOGE

cadeau. Verenigingsvignet + cijfers in zachtgroen gedrukt.

GESCHIKT VOOR DAMES EN HEREN

een jaar garantie op het uurwerk.

B E S T E L B O N

Ja, ik wil graag het verenigingshorloge

- Ik sluit een giro- of bankcheque van f 97,50 hierbij in, en krijg het horloge aangetekend thuisgezonden*
- Ik sluit een giro- of bankcheque van f 87,50 hierbij in, en kom het zelf ophalen op het „Bijenhuis“**
- Ik betaal aan de postbode f 97,50 bij aflevering*

* Aankruisen wat u kiest s.v.p.

Naam: _____

Adres: _____

Woonplaats/Postcode: _____

Telefoonnr.: _____

Insturen naar: **BIJENHUIS – ANTWOORDNUMMER 344
6700 WB WAGENINGEN**

Postzegel is niet nodig